

CÍVISPORTA

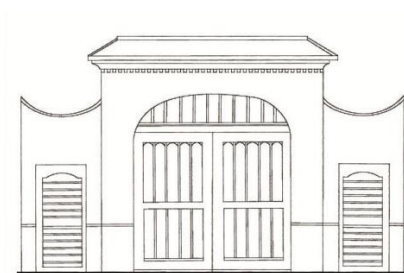
1
2025

CÍVISPORTA

Szerkesztette:

Dr. Horváth Péter – Balogh László

Podmaniczky díjjal kitüntetett helytörténeti kutatók

Debrecen, 2025.

IMPRESSZUM

Helytörténelmi online folyóirat

Kiadó: Cívissporta Egyesület – Debrecen

Felelős szerkesztők: Balogh László és Dr. Horváth Péter PhD

Szerkesztőségi elérhetőségek

Web: <http://www.civissporta.hu>

E-mail: civissporta@gmail.com

A CIVISSPORTA online folyóirat szerkesztősége fenntart minden, a weblap és a folyóirat bármely részének, bármilyen módszerrel, technikával történő másolásával és terjesztésével kapcsolatos jogot

Borító: Déri Múzeum Fotótára – Jelzet: DM. Ft. 001945.

ISSN 2560-015X

TARTALOM

I. EGYETEMTÖRTÉNET	
<i>Béres Zsuzsa: Kincsek a Debreceni Egyetemen – A Tisza terítő</i>	7
II. DEBRECENBEN TÖRTÉNT	
<i>Balogh László: Nostalgia krémes – másképpen</i>	23
<i>Gellér Ferenc: A Halápi csárda</i>	33
III. VERSEK	
<i>Balogh László: Szabó Magda ismeretlen versei</i>	55
<i>Szentesi Edina: Verseik</i>	67

I. EGYETEMTÖRTÉNET

Béres Zsuzsa

BÉRES ZSUZSA

KINCSEK A DEBRECENI EGYETEMEN – A TISZA TERÍTŐ

Számtalan rendezvény – ünnepség, diplomaosztó, doktoravató – néma tanúja volt évtizedeken keresztül az a terítő, amely egykor gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter megrendelésére az Izabella királyi hercegnő által életre hívott, a hagyományokat őrizni hivatott háziipari műhelyben készült. A Tisza-terítőnek elnevezett iparművészeti remeket 1929. X. 14-én, a Debreceni Magyar Királyi Tisza István Tudományegyetem tanévnyitó ünnepségén magától a minisztertől vehette át Csánki Benjámint, az intézmény hivatalba lépő rektora.¹ A terítő a hosszú évek során megkopott, elhasználódott, és mára már csak egyik megfakult emléke az elmúlt 90 esztendőnek. De milyen kapcsolat volt Klebelsberg Kunó és Debrecen között? Hogyan kapcsolódik egy magyar királyi hercegnő élete egy háziipari műhely munkájához? Mitől „Tisza” a terítő? A Kincsek az egyetemen sorozat második fejezete – többek között – ezekre a kérdésekre keresi a választ.

1. Bevezető

A tanévnyitó ünnepség 1929. X. 14-én istentisztelettel kezdődött a Református Nagytemplomban, majd a Református Kollégium dísztermében egyetemi közgyűléssel folytatódott, amelyen gróf Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter is megjelent, hogy átadja

¹ Megjegyzés: A Debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem (1912-1921), majd 1921-1945. között a Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem rektorai egy évig viselték tisztségüket, évente váltakozva, valamennyi kart – jog-, orvos-, bölcsész- és hittudomány – képviselve. Csánki Benjámint 1896-1905. között Tiszafüreden volt lelképásztor, 1905-ben szülőföldjének, a Sárretnék leghatalmasabb gyülekezetébe, a kilencezer lelkes Szeghalom hívta magához. A debreceni egyetem megnyitásakor 1914-ben a király a Vallástörténet és a Keresztény Erkölcsstan ny. r. tanárává nevezte ki, 1919-1920-ban hittudományi dékán, majd 1929-1930. között egyetemi rektor a Hittudományi Kar képviselőjében. Rektori programja: a központi épület mielőbbi befejezése, az egyetemi templom felépítése, a tanári villák befejezése, a mostani tanári lakás internátussá alakítása, a jogi oktatás reformja, az agrárkultúra irányú természettudományi kar felállítása, az egyetemi nyomda kifejlesztése, az egyetemi tanárok külföldi tanulmányi ösztöndíjának kieszközlése volt. DEBRECENI KÉPES KALENDÁRIUM 1930: 46-47.

1. kép Csánki Benjámín a Gróf Tisza István Tudományegyetem rektora 1929 körül ²

² DEBRECENI EGYETEM FOTÓARCHÍVUMA 135.

2-3. kép Tanévnyitó ünnepély – az egyetemi tanács bevonulása a Nagytemplomba, illetve gróf Klebelsberg Kunó a Református Kollégium dísztermében rendezett egyetemi közgyűlésen 1929. X. 14-én ³

³ DEBRECENI EGYETEM FOTÓARCHÍVUMA 188., 191.

az Izabella-Háziipari műhelyben készült Tisza terítőt.⁴ „*Mai ünnepélyünket különösen jelentőssé teszi az a körülmény, hogy ma vesszük birtokunkba és ma használjuk először azt a díszes asztalterítőt, mellyel Izabella királyi hercegnő Őfensége nemesszívű fáradozása és művészi ízlése, nemkülönben a Kultuszminiszter úr Őexcellenciájának áldozatkészsége együttesen ajándékozták meg egyetemünket. E terítő abból az Izabella-Háziipari műhelyből került ki, mely a magyar művészet motívumainak a kézműipar dísz tárgyain való alkalmazásával a mi magyar nemzeti művészetünknek akar elsősorban nemes propagandát csinálni s a nemzeti művészet ezen gyöngyszemeinek megőrzése útján kíván hozzájárulni a nemzet esztétikai és erkölcsi tőkéjének gyarapításához, nemzeti érzésünk és önbizalmunk fokozásához.*” – fogalmazott ünnepi beszédében Darkó Jenő leköszönő rektor.⁵

4. kép Az újjonnan elkészült Tisza terítő 1929-ben⁶

⁴ A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEM ÉVKÖNYVE ÉS ALMANACHJA 1929-30: 5.

⁵ A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEM ÉVKÖNYVE ÉS ALMANACHJA 1928-29: 219. Megjegyzés: Darkó Jenő az 1928-1929-es tanévben volt rektor, a Bölcsészettudományi Kar képviselőjében. Az egyetemen főként a latin és görög philológia körébe vágó előadásokat hallgatta és 1903. V. 25-én kelt tanári oklevelében is e szakból nyert képesítést. A debreceni református főiskolánál 1908. IX. 1-től dolgozott, mint tanár. A Debreceni Tudományegyetem létrejötte után 1914-ben annak ny. r. tanára lett. Rectori működése alatt igyekezett a tudománykarokkal, és az egyetemi intézetekkel továbbá a klinikákkal a lehető legjobb viszonyt kialakítani. Különösen az ifjúság szellemi és anyagi jóléte képezte legfőbb gondját. Rectori programjának egyik fő törekvése az egyetemi központi épület kivitelezésének folytatása és mielőbbi befejezése volt, továbbá Debrecen sz. kir. város közössége jóakarátának és érdeklődésének felkeltése volt az egyetem tudományos működése iránt. DEBRECENI KÉPES KALENDÁRIOM 1929: 34-36.

⁶ DEBRECENI EGYETEM FOTÓARCHÍVUMA 196.

2. A Tisza terítő

De vajon miért tartotta fontosnak a miniszter, hogy egy használati tárgyat készíttessen és ajándékozzon az egyetemnek, amelynek akkor még el sem készült a központi épülete? „*A Kultuszminiszter úr Őexcellenciája gondoskodik róla, hogy központi épületünk nemcsak hasznossági és célszerűségi, hanem a művészi igényeket is kielégítse a lehetőség határain belül. Ennek megfelelően már a múlt év októberében egyetemünkön tett látogatása alkalmából közölte velünk azt az elhatározását, hogy a központi épület aulájában az egyetemi tanács asztalára egy díszes terítőt fog adományozni. E szép ígéretet gyorsan követte a tett. Őexcellenciája múlt év nov. hó 17-én, 86,683-1928. IV. sz. rendeletével 10,000.- pengő folyósított az asztalterítő céljaira, melynek tervezése és kivitele legfelsőbb felügyeletére Izabella kir. hercegnő Őfenségét kérte föl s egyben megbízott engem, hogy a tervezés munkájában egyetemünk képviselőjében álljak rendelkezésér a fenséges asszonynak, aki kezdettől fogva azon a nagyon helyes és nagyon tiszteletreméltó állásponton volt, hogy a debreceni egyetem számára készülő terítő motívumait annak a magyar népnek történeti becsű művészi alkotásaiból kell merítenünk, amely nép milieujében keletkezett, fejlődött és nőtt nagyra maga a debreceni egyetem.*” – adta meg a kérdésre a választ az ünnepi beszéd.⁷

Ahogy maga Klebelsberg Kunó fogalmazott: „*Ez a takaró, amelyet ma a magyar állam nevében a Tisza István-Tudományegyetemnek átadok, régi magyar minták után készült, magyar motívumokkal. Ez arra tanít bennünket, hogy tiszteljük a tisztas magyar tradíciókat, a magyar földdarabot, ahol az egyetem emelkedik, ápoljuk, szeressük mindig és ezt vigyük át a magyar művelődésbe is. E terítő három címere a magyar állam, a város és az egyetem, jelképezi azt, hogy e három tényező, amely harmonikusan összefog e darab földön, az igazi értelemben vett igazi magyar műveltségért dolgozik.*” – olvasható az évkönyvben.⁸

Mintául a nagyvarsányi református templom úrasztalának akkor 300 éves terítője szolgált, amelyet Thoroczky Mária grófnő hímzett 1656-ban. Később gróf marosnémeti Gyulai Ferenc és neje, gróf Bánffy Mária tulajdonába került, akik 1726-ban egy teljes úrasztali felszereléssel, márvány úrasztalával, tányérokkal, kehellyel és kancsóval együtt ajándékozták nagyvarsányi református egyháznak.⁹ A Tisza terítő tízhónapi munka során készült el az Izabel-

⁷ A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEM ÉVKÖNYVE ÉS ALMANACHJA 1928-29: 220.

⁸ A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEM ÉVKÖNYVE ÉS ALMANACHJA 1929-30: 15-30.

⁹ A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEM ÉVKÖNYVE ÉS ALMANACHJA 1928-29: 220.

5. kép A nagyvarsányi úraszalterítő amelynek átdolgozott mintáit a Tisza terítő motívumaihoz is felhasználták ¹⁰

la-Háziipari műhelyben. „Antik patinájú vörös olasz bársony-alapon arannyal és ezüsttel himezve rajta van a Thoroczky Mária-féle minta az új anyaghoz való szerencsés alkalmazkodással átdolgozva, rajta van továbbá középen a teljes magyar címer, jobbra tőle gróf Tisza Istvánnak, balra Debrecen városának címere és pedig mindezek a legpontosabb heraldikai hűséggel. A Kultuszmi

¹⁰ DEBRECENI EGYETEM FOTÓARCHÍVUMA 503.

niszter úr Őexcellenciája találóan a „Tisza-terítő” nevet adta ez iparművészeti remekműnek, mintegy jelezni akarván, hogy egyetemünk berendezésének eme legújabb díszé is áldozat és hódolat kifejezése kíván lenni ama nagy férfiú emléke előtt, kinek egyetemünk megalapítását és elnevezését köszönhetjük.” - írta le beszédében a terítőt Darkó Jenő.¹¹

De mi vezet egy királyi hercegnőt arra, hogy felkarolja és támogassa a háziipart? Isabella von Croÿ hercegnő 1878-ban ment feleségül Frigyes osztrák főherceghez. A főhercegné és magyar királyi hercegné támogatta a magyarországi színvonalas népi kézműipar - hímzés, horgolás - fejlesztését, oktatását, az asszonyok számára a magyarországi Habsburg-uradalom területén majsági iskolákat alapított. Kezdeményezésére Pozsony és vidéke hímző házi iparának támogatására nőegyesület alakult, amely az „*Izabella hímző házi ipar-egylet*” nevet viselte, és amelynek nem csupán szervezője, hanem egyben védnöke is volt.¹²

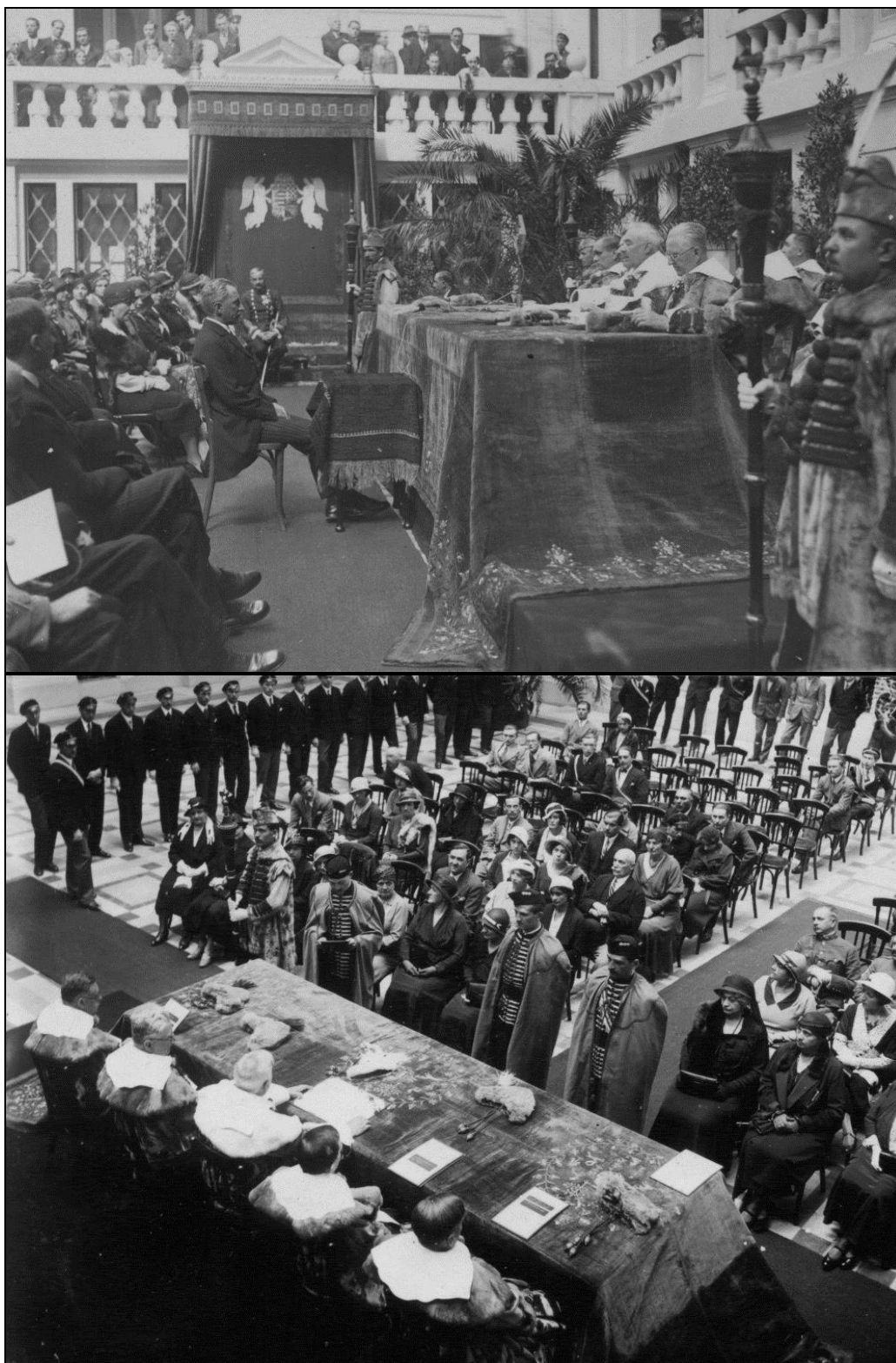
A tanévnyitóról, és természetesen a terítő átadásáról is részletesen beszámolt a korabeli napilap. A Debreczeni ujság „*A kultuszminiszter a debreceni egyetem tanévnyitóján*” címmel, „*Átadta az egyetemnek a Tisza István terítőt*” alcímmel terjedelmest írást közölt az ünnepségről a rendezvény másnapján. Hogy mekkora volt az érdeklődés, és mennyire rendkívülinek számított a Tisza-terítő átadása, kiderül a tudósításból, amely részletesen felsorolta, hogy az eseményen a város szinte valamennyi előkelősége megjelent: „*A dísztermet ekkorra már zsufolásig megtöltötte az előkelő közönség, akiknek soraiban ott láthattuk a debreceni uri társadalom vezető egyéniségeit, valamint egyes hivatalok vezetőit is. Így ott volt Baltazár Dezső ref. püspök, dr. Lindenberger János apostoli kormányzó..., dr. Vásáry István polgármester a városi tanács élén..., dr. Magoss György ny. polgármester..., Ady Lajos tankerületi főigazgató, Kesserü Lajos törvényszéki elnök, Perjéssy Mihály táblai tanácselnök, vitéz dr. Bessenyei Lajos ref. gimnáziumi, valamint dr. Lukáts József piarista gimnáziumi igazgatók és az uri társadalomnak még igen sok előkelősége.*” – olvasható a Debreceni ujságban.¹³

„...Amint az egyetemi tanács helyet foglalt az emelvényen, a kollégiumi kántus elénekelte a Himnuszt, majd a közönség feszült várakozásától kísérvé dr. Darkó Jenő, a lelépő rektor emelkedett szólásra, aki minden részletre kiterjedő alapossággal elkészített, gyönyörű beszédben számolt be a debreceni egyetem mult esztendei működéséről. Beszéde elején méltatta a nap másik nagy jelentőségét: az Izabella királyi hercegnő által tervezett és felügyelete alatt a debreceni

¹¹ A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEM ÉVKÖNYVE ÉS ALMANACHJA 1928-29: 221-222.

¹² VASÁRNAPI UJSÁG 1898. április 3: 221-227.

¹³ DEBRECENI UJSÁG 1929. október 15: 5-6.

6-7. kép Vásáry István Debrecen polgármesterének Doctor Honoris Causa avatása 1933. III 30-án, illetve doktoravató ünnepség 1933. V. 31-én ¹⁴

¹⁴ DEBRECENI EGYETEM FOTÓARCHÍVUMA 804., 389.

egyetem részére elkészített rendkívül diszes terítő adományozását... A kultuszminiszter a kész terítőnek találóan a Tisza-terítő elnevezést adta. Az új terítő kiváló művészi alkotás s a régi magyar iparművészet elfelejtett motívumait szerencsés kézzel eleveníti fel.” – írja a napilap.¹⁵

„Hirdesse ez a terítő hosszú századokon keresztül a nemesszívű, fenkölt lelkű alkotók dicsőségét, hirdesse soha el nem múló kegyeletünket a nagy egyetemalapító és minden magyar hazafi felülmulhatatlan mintaképe iránt és hirdesse a régi magyar művészetre való állandó figyelemzetésével mélységes szeretetünket és ragaszkodásunkat a mi drága magyar történelmi hagyományainkhoz.” – olvasható az 1929-30. tanév emlékeit őrző évkönyvben és almanachban.¹⁶

3. Kitekintés

A Tisza terítő jelenleg gondosan becsomagolva egy raktár mélyén várja, hogy egyszer újra betölthesse feladatát, ha nem is az eredeti módon, hanem mint egy egyetemtörténeti gyűjtemény nagyrabecsült darabja, amely csaknem egy évszázad elteltével is emlékeztet az intézmény történetére.

8. kép A Tisza terítő 2018-ban I.¹⁷

¹⁵ DEBRECENI UJSÁG 1929. október 15: 5-6.

¹⁶ A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEM ÉVKÖNYVE ÉS ALMANACHJA 1928-29: 222.

¹⁷ BÓDI SÁNDOR felvétele

9-10. kép A Tisza terítő 2018-ban II-III. ¹⁸

¹⁸ BÓDI SÁNDOR felvétele

11. kép A Tisza terítő 2018-ban IV. ¹⁹

¹⁹ BÓDI SÁNDOR felvétele

Irodalomjegyzék

A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEM ALMANACHJA ÉS ÉVKÖNYVE

- 1929 *Rectori beszámoló beszéd a debreceni m.kir. Tisza István Tudományegyetem 1928-29. tanévi állapotáról és működéséről. A Tudományegyetemnek 1929-31. tanévnyitó közgyűlésén, 1929. évi október hó 14-én mondotta: dr. Darkó Jenő egyetemi ny.r. tanár, lelépő Rector). Az 1929-30. tanévnek ünnepélyes megnyitása az egyetem Főépületében. A Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem Almanachja és évkönyve az 1928-29. tanévről. 219-222.*

A DEBRECENI M. KIR. TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEM ÉVKÖNYVE ÉS ALMANACHJA

- 1930 A Debreceni M. Kir. Tisza István Tudományegyetem Almanachja és évkönyve az 1929-30. tanévről. 5., 15-16.

DEBRECENI UJSÁG

- 1929 *A kultuszminiszter a debreceni egyetem tanévnyitóján átadta az egyetemnek a Tisza István terítőt. Debreceni Ujság. XXXIII. évfolyam 233. szám. 1929. október 15. Debrecen. 5-6.*

DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM

- 1929 *Dr. Darkó Jenő. Debreczeni Képes Kalendárium. XXIX. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű- és Író-szerkereskedés. Debrecen. 34-36.*

DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM

- 1930 *Csánki Benjámín. Debreczeni Képes Kalendárium. XXX. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű- és Író-szerkereskedés. Debrecen. 46-47.*

VASÁRNAPI UJSÁG

1898 *A Felvidék hímző házi ipara.* Vasárnapi Ujság. XLV. évfolyam 14. szám. 1898. április 3. Budapest. 221-227.

Képjegyzék

A NAGYVARSÁNYI ÚRASZTALTERÍTŐ

(é. n.) Debreceni Egyetem Fotóarchívuma. Jelzet: DEF. 503.

A TISZA TERÍTŐ I.

2018 BÓDI SÁNDOR felvétele.

A TISZA TERÍTŐ II.

2018 BÓDI SÁNDOR felvétele.

A TISZA TERÍTŐ III.

2018 BÓDI SÁNDOR felvétele.

A TISZA TERÍTŐ IV.

2018 BÓDI SÁNDOR felvétele.

AZ ÚJJONNAN ELKÉSZÜLT TISZA TERÍTŐ

1929 Debreceni Egyetem Fotóarchívuma. Jelzet: DEF. 196.

CSÁNKI BENJÁMIN A GRÓF TISZA ISTVÁN TUDOMÁNYEGYETEM REKTORA

~ 1929 Debreceni Egyetem Fotóarchívuma. Jelzet: DEF. 135.

GRÓF KLEBELSBERG KUNÓ A REFORMÁTUS KOLLÉGIUM DÍSZTERMÉBEN

1929 Debreceni Egyetem Fotóarchívuma. Jelzet: DEF. 191.

TANÉVNYITÓ ÜNNEPÉLY – AZ EGYETEMI TANÁCS BEVONULÁSA A NAGYTEMPLOMBA

1929 Debreceni Egyetem Fotóarchívuma. Jelzet: DEF. 188.

VÁSÁRY ISTVÁN DEBRECENI POLGÁRMESTERÉNEK DOCTOR HONORIS CAUSA AVATÁSA

1933 Debreceni Egyetem Fotóarchívuma. Jelzet: DEF. 804.

DOKTORAVATÓ ÜNNEPSÉG

1933 Debreceni Egyetem Fotóarchívuma. Jelzet: DEF. 389.

II. DEBRECENBEN TÖRTÉNT

Balogh László

Gellér Ferenc

BALOGH LÁSZLÓ

NOSZTALGIKRÉMES – MÁSKÉPPEN

Szinte nincs olyan régivágású debreceni ember, aki nem ismeri azt a nevet, hogy: Ruzicska. Mindenkinek csak pozitív emlékek jönnek elő a csodálatos fagylaltokról, a felejthetetlen süteményekről. Aki meghallja ezt a nevet, mosolyra fakad. Egy forró júliusi napon találkoztam Ruzicska Elekkel, aki sokszor elhomályosult szemmel emlékezett családjára, munkájára, a régi szép időkre. Az interjú régóta váratott magára, hiszen egy véletlen -röpke két évvel- azelőtti spontán találkozás alkalmával beszéltük meg, hogy erről a témáról hosszabban fogunk beszélgetni. Az elveszettnek hitt telefonszáma megkerült, így egy gyors egyeztetés után a találkozó létrejött.

1. Interjú

Régóta zárva találja a Csapókanyarban lévő híres cukrászdát, aki arra jár. A ház kissé megviselt állapotban van, de még a boldog időkre emlékeztet. Nem jutott eszébe újra nyitni?

De, hiszen a Ruzicska név nosztalgikus érzéseket kelt az emberekben, s ez már fél siker lenne. Sajnos a 3 bankba fektetett pénzem banki machinációk miatt elúszott, nem az én hibámból. Csak 1 millióig volt bankgarancia és emiatt majdnem hajléktalan is lettem. Nem kis összegről volt szó. Emiatt a házasságom is tönkrement. Pedig nagyon szerettem volna újra nyitni az üzletet. A fiam bár cukrászként végzett, nem érdekelte ez a lehetőség. Pedig minden segítséget (szakmai és anyagi) megadtunk volna neki, sőt magamat ismerve inkább én végeztem volna a munkát. De hát nem így alakult az élet.

Kezdjük inkább az elején. Segítségemre volt az interneten is fellelhető sajtóorgánium, de érdekes módon nem sok alkalommal ugrott fel a keresőben ez a név. Elsőként 1954-ben, amikor az akkori Népbüffében (Arany János utca) egy kiállításon Ruzicska Károly 2. díjat nyert a gesztenyés fagylalttölcserével.

Apám ekkor még a vállalatnál dolgozott. Én 1945-ben születtem, de emlékszem rá.

Menjünk tovább a sajtóhírek között. 1965: gasztronómiai kiállítás volt az Aranybikában, ahol az édesapja is szép sikerrel szerepelt.

Aha, azt hittem hirtelen, hogy én voltam, mivel anno én is az Aranybikában voltam ilyen kiállításon – 2 díjat is elhoztam –, de a dátum szerint csak az Apu lehetett.

1971-ből egy apróhirdetés: „Rendes fiút cukrásztanulónak felveszek. Csapó utca 68. Ruzicska” Voltak „rendetlen” fiúk is?

Három tanuló lehetett. Ezek 30-ból lettek kiválasztva. Mert nagy részben ilyenek voltak: Ha tovább kellett volna maradni, akkor én megyek, nem érek rá; ő nem sepreget, ő nem mosogat: ezek már kiestek. Én megyek ebédelni – nem is kell visszajönni. Szóval a tanulók zöme ilyen volt. De nem csak nálunk. Ez egy rabszolga-szakma, ezt nem fizették meg sosem. Itt reggeltől estig dolgozni kellett keményen. Én 10 éves voltam, amikor nyitottuk a boltot, nekem ott kellett lennem, meggyet pucolni, piacra járni, fűszerboltba menni.

Iskola után nekem nem volt játék, haverom is csak kettő lehetett, aki bejárhatott hozzánk, s csak megszabott időben. Este 8 után az utcára nem lehetett kimenni. Általános iskolába a Fűvészkert és a Pacsirta utcaiba jártam, középiskolába a Burgundia utcára, tanuló Apámnál voltam. Felszabadulásom után az Alföldi Vendéglátóipari Vállalatnál dolgoztam, az egyetemi menzán, ott voltam 15-16 évig, utána átjöttem a Ságvárira, itt voltam több mint 10 évig. Azután a Bikába kerültem, ott voltam 4 évig. A Bikából kimentem helyettesíteni Szoboszlóra, a Délibáb Hotelbe, 2 hétre. A 2 hétből 13 év lett. Innen nem is akartak elengedni. Én viszont el akartam menni. Onnan. Emiatt Hupuczi (László, később a Cívis Hotels Zrt. vezérigazgatója) emiatt háromszor hí-

vatott magához, hogy miért nem akarok kint maradni Szoboszlón? A végén kiböktem: evés a pénz, ki kell járni. Na, akkor itt van papír és ceruza, írja le mennyiért marada kint, de visszalépés ezután nincs – mondta. Hínyye, mondom, ennek a fele sem tréfa.

Vastagon fogott a ceruza?

Nagyon! Olyan vastagon fogott a ceruzám, hogy megvakarta a fejét az igazgató. „Ruzicska kartárs, ilyet nem lehet tenni, ez bérfeszültséget eredményez, a szoboszlói igazgatónak nincs ekkora fizetése.” Ugyanis sokkal nagyobb fizetést kértem. Hát akkor csinálja az igazgató – mondom. De megadták, amit kértem, visszaút nem volt. Ezen kívül fizették a benzinköltséget. A fizetésemről Szoboszlón nem tudtak, de nagyon örültek, hogy kint maradtam. Kikötésem volt, hogy szabad kezet kaphassak. Kikötés volt, ha egyszer is „rossz fát teszek a tűzre”, akkor le is út-fel is út. Ha a sütemény minősége egyszer is nem a megfelelő, vagy panasz lesz rá, akkor a szerződés megszűnik. Az volt a megállapodás, hogy a fizetésemért be kell menni Debrecenbe, a központi pénztárba, nem lehet kiküldeni, nehogy megtudják a nagyságát.

Hát egyszer véletlenül kiküldték a fizetésemet Szoboszlóra. Jujj, ami cirkusz volt emiatt. Na, de nagy volt a felelősség – így hárítottam el magamról a rossz nyelveket. Amikor én kikerültem Szoboszlóra 13 cukrász dolgozott ott. Mivel először csak 2 hétre kerültem ki, így nem szóltam senkinek semmiért, hiszen úgy volt, hogy innen úgylis elkerülök. De amikor komolyra vált a dolog, azt mondtam: Emberek, aki dolgozni akar, az álljon jobbra, aki nem, az vegye a kalapját és menjen el innen. Mivel nagy volt lógás. Keresem az egyiket, kint van cigarettázni. Keresem a másikat, a konyhán volt. A gépek dolgoztak, senki nem ügyelt rájuk, a kemence feleslegesen égett. Hát így nem lehet dolgozni gyerekek! Vagy csináljuk, vagy hagyjuk abba az egészet. A 13 emberből 6 maradt meg. A többi önként elment. Egy turnusban 400 német vendég volt. Ott nem lehetett lógni.

Apáméknál szabadidőmben néha besegítettem, de nem dolgoztam a Csapókanyarban. Apám egy tragikus közlekedési balesetben 1977-ben Budapesten elhunyt, így többször besegítettem Anyámnak. De ki kellett váltanom az ipart, mert én közben

marcipánrózsákat. marcipánfigurákat készítettem, s ez az adóhatóságnak szemet szúrt. De fusiban Anyámnak segítettem, volt olyan, hogy még este 10-kor a fagyitégelyt fel kellett tölteni, fagyasztani, mert a sor csak kígyózott, nem szűnt meg.

Mi volt a sikere, a titka ezeknek a csodás fagylaltoknak, süteményeknek?

Mert mi nemcsak az alapanyagokat, hanem a szívünket is beleadtuk. A műhelyben dolgozott 6-8 ember, néha még 10 is, elég keményen, de meg lett az eredménye, hiszen a kis cukrászdánk nagyon híres lett a városban. Az üzletben korábban kis asztaloknál lehetett elfogyasztani a süteményeket, de a helyhiány miatt ezek kikerültek és állópult lett ott.

Hogyhogy nem maradt ott a Csapó utcai üzletben dolgozni?

Amikor felszabadultam (elvégeztem a középiskolát) akkor ott dolgoztam én, de fizetést soha nem kaptam, pedig megállapodtunk havi 800 Ft-ban. Eltelt 3 hónap, de fizetést még nem kaptam. Mindig volt valami indok, hogy mire kell a pénz. Ehelyett csak ezt kaptam: mire kell neked a pénz? Kajád megvan, fedél van a fejed felett, megvan mindened, bicikli, motor. Igen, de szabadidőm sincs, minek nekem bármi is? – kérdeztem vissza. Nem tudtam ezeket használni sem, mert reggel 6-tól este 8-ig dolgozni kellett. Inkább elmentem a vállalatához, ott letelt a 8 óra, megkaptam a fizetésemet, és jónapot kívánok.

Azért mentem az egyetemi menzára, mert változatosan főztek és ezért tanulni akartam a szakácsoktól. Ott is imádtak engem. 3 év múlva már helyettes voltam. 1970-ben mestervizsgáztam Miskolcon. A 18 vizsgázóból hármunknak sikerült. Nehéz volt, olyan keresztkérdéseket kaptam, hogy csak, na. De sikerült! Az értékelő bizottságot – mivel a másik két „versenyző” időközben eltűnt – megvendégeltem a szokásokhoz híven, de megérte. A zsűri elnökkel Rácz Kálmánnal annyira összebarátkoztam, hogy a következő vizsgalehetőségnél – ahol a munkatársaim és Anyám tették le a mestervizsgát – meghálálta a vacsorát, és segített.

S nem akarta átvenni a boltot, amikor édesanyja befejezte a munkáját?

Igen is, meg nem is. Jó fizetésem volt a vállalatnál, nehezen hagytam volna ott. Meg erre a műhelyre, üzletre nagyon sokat kellett volna rákölteni, korszerűsíteni, új követelmények lettek. A megtakarított pénzem – amit bebuktam – szinte rá is ment volna. Nem adtuk el, nem hirdettük meg. Nem is lett volna, aki tovább viszi a boltot, így bezárt. Azóta is úgy van a roló.

1988-ban a Mérleg kereskedelmi lapban találtam a hírt, hogy Salgótarjánban a cukrász szakmai versenyben Tar László szakács és Ruzicska Elek cukrász díszmunkáját ezüstéremmel jutalmazták.

Igen erre büszke vagyok és arra, hogy 1989-ben, mint a Hajdú-Bihar megyei Vendéglátó Vállalat üzemvezető-helyettese Kiváló Munkáért kitüntetést kaptam. Emlékeim szerint nem volt olyan sok és jó hírű cukrászda, amelyeket ma érdemes megemlíteni. A Nagyné-féle, a Ruzicska, a Tóth üzletekben kiváló fagyik volt, de a többiek, az „államiak” meg sem közelítették ezeket. Hogyan volt ez lehetséges?

Megmondom őszintén, az alapanyagok sem olyanok már, mint régen. A mai lisztnek szinte nincs már nincsen sikértartalma. Bár vannak technikák, amivel vissza lehet hozni a régi világok ízeit, de nehéz megtalálni ezt. Én ebben a szakmában nőtem fel, de még mindig tudok újat tanulni. Ma már mások az alapanyagok, nem lehet már olyat kihozni belőle, mint régen. Térjünk vissza a személyes emlékeimhez. A Ruzicska-cukrászda gyümölcsfagylaltjainak ízét a mai napig még mindig a számban érzem. Ezek a fagylatok nem porból készültek. De nem ám! Főzött fagylalt volt. A gyümölcsfagylaltokban (nem mirelit) gyümölcsdarabok, a vaníliafagylaltban és a krémesben például vaníliarudak voltak.

Elmondom, hogy Apám borzalmas, háklis volt. Ha valami nem volt, vagy nem volt elegendő alapanyag, akkor azt a fajta tésztát nem csináltuk meg. Azt mondta, hogy a vendég kifizeti, a vendéget megkárosítani nem lehet, mert az holnap is ide fog jönni, de azt, ha egyszer becsapod, akkor nem jön ide többet. És milyen igaza volt. Egyszer megpróbáltunk csalni – mivel nem volt elegendő alapanyag – de Apám megérezte, és az egész tepsi krémest úgy feldobta a plafonra, hogy az ott ragadt. Nekünk

beszállítóink voltak. 10-15 asszony hozta naponta a friss tojást, egy ember Szepesről tejet hozott. Emellett tejszínt, vaját a Tejipartól. Előttünk nyikorgott a Csapó utcai villamos, de a hosszú várakozó sor ellenére soha nem volt baleset.

1. kép A Csapó utcai villamos 1971-ben ¹

Hogyan jutott az Édesapja eszébe, hogy üzletet nyisson abban a nehéz időkből?

Apám, annak idején triciklin árusította a vendéglátó vállalat fagyaltját. Mikepércsre is kiment, a zsidó utcánál is árusított, meg sok helyen. Utána már lovaskocsival mentünk minden szombat-vasárnap Monostorpályiba, Hosszúpályiba fagyaltot árusítani úgy, hogy a vállalatától megvettük és magunk árusítottuk. A sok munka meghozta gyümölcsét. Az összegyűlt pénzből összegyűlt annyi, hogy külön üzletet nyithassunk. Ezt a

¹ BALOGH LÁSZLÓ gyűjteménye

Csapókanyarban lévő házat Apám találta, amihez hármas cserével kalandos úton jutotunk hozzá. Itt készültek azok a finomabbnál finomabb fagyaltkülönlegességek, amelyek máshol nem lehetett kapni: rózsafagyalt, fehér kávéfagyalt, teafagyalt. Legalább 30 féle fagyalt volt. Nem voltak akkor ilyenek, hogy sztracsatella, meg ilyenek. A fagylatokat egytől-egyig Apám kísérletezte ki.

Van rá egy halvány remény, hogy Ruzicska néven valaki valaha újra cukrászdát nyit, akár ott a Csapókanyarban?

Én annak idején azt mondtam, hogy nem érdekel engem, ha mellettem húszan nyitnak boltot, én akkor is megélek, mert beleteszem, amit bele kell tenni. De sajnos a mai alapanyagok nem olyanok, mint régen, így olyan fagyaltot vagy süteményt nem tudnék csinálni, mint akkor. A liszt sikértartalma gyenge, a tej soha nem látott tehenet. A tejszín egyenlő a nullával. Ez nem tejszín. Ezért van a sok rákos ember, beteg ember a sok génmódosított dolog miatt.

Sajnos nem tudok Önnek olyan cukrászdát ajánlani, amely ízvilága hasonlítana a régiékhöz. A technológia hiánya és az alapanyag nem megfelelő minősége miatt ezt már nem lehet visszahozni. Még én sem tudnám. Sok helyre, versenyre elmentem, még csak nézőként is – akár magáncélból, kíváncsiságból is. Sokan kiírják reklámként, hogy nosztalgiafagyti, főzött fagyalt kapható. De ez már nem olyan, mint régen! Olaszországból hozzák be a fagyaltfőző gépeket, amely pasztőrözi, 80 fokra felmelegíti az alapanyagot. De ez a technológia nem ugyanaz, mint régen. Mi úgy készítettük a főzött fagyaltot, hogy gázon főztük, és beletettük a tejet, vajat (nem margarint), tejszint, cukrot, tojást. Nálunk így készült a főzött fagyalt.

Az igazi cukrász a receptjét egy sem adja ki. Inkább a sírba magával viszi, de idegennek nem adja oda. Maximum a családtagnak, aki folytatja a mesterséget. Van a mai időben olyan – hát főleg hölgyek – akik elvégeznek egy 3 hónapos tanfolyamot és ők osztják az észt, ők a séfek, a mestercukrászok. Én szakmában vagyok több mint 50 éve, de azt mondom, hogy nem tudok semmit és mindig tanulnék.

Volt egy tanulóm, akit mostoha fiammá is fogadtam. Most Püspökladányban van műhelye és cukrászdája. Ulveczki Ferinek hívják. Amikor Szoboszlóra kerültem, ő ott volt tanuló, de ekkor ő el akart menni, de a szakmából is. De én megszerettettem

vele a szakmát és a mai napig cukrász maradt. Azt mondtam neki a múltkor, hogy Ferikém, most már én mehetnék hozzád tanulónak, mert olyan gyönyörű árukat csinál, hogy le a kalappal.

Köszönöm szépen ez időutazást ezzel az interjúval. Remélem sokakban ébresztett nosztalgikus élményeket. A Ruzicska cukrászdát nem lehet elfelejteni!

2. kép A volt Ruzicska-féle cukrászda napjainkban ²

² A szerző saját felvétele

Forrásjegyzék

INTERJÚ RUZICKSA ELEKKEL

2023 BALOGH LÁSZLÓ: *Magánarchívum.*

Képjegyzék

A CSAPÓ UTCAI VILLAMOS

1971 BALOGH LÁSZLÓ: *Magánarchívum.*

A VOLT RUZICKSA-FÉLE CUKRÁSZDA NAPJAINKBAN

2023 A szerző saját felvétele.

GELLÉR FERENC

A HALÁPI CSÁRDA

*„Csárda, eldőlt csárda, még mikor te benned
utasok vigadtak, utasok pihentek!
Fölepít téged újra képzeletem,
S vendégeidet színről-színre szemlélhetem:”*

(Petőfi Sándor: A csárda romjai)

1. kép A Halápi csárda 2020-ban ¹

¹ A szerző saját felvétele

1. Az alföldi csárdákról általánosságban

Az alföldi rónának – a puszta szerelmesének – Petőfinek 180 éve írt soraira gondolok, amikor a düledező, méltatlanul az enyészetre hagyott Halápi csárdát nézem. Műemlék, Hungaricum... védett építészeti örökség! Talán nem hiábavaló az alföldi pusztai csárdák keletkezésének, kialakításának bemutatása a Halápi csárda napjainkig tartó történetének felvázolásával együtt, hogy értékeinket jobban megismerjük, segítve kulturális-építészeti örökségünk védelmét és megtartását.²

A csárda a XVIII. és XIX. századi Magyarországon jellegzetes, elsősorban alföldi vendéglátó helye volt, a településen kívül azok szélein, a pusztákon, az utak mentén álltak, a legjelentősebb vásároshelyekre vezető utak mellett egynapi-félnapi járásra helyezkedtek el. Szabó István történész szerint a pusztai csárdák az Alföldön nagy számmal a török hódoltság

2. kép A Halápi csárda 1910-ben Perczel Miklós felvételén³

² SZENDINÉ ORVOS ERZSÉBET 2021: 5-21.

³ DÉRI MÚZEUM Ft. 001945.

megszűnése után kezdtek feltűnni és a sok elpusztult falu miatt az egymástól távol fekvő mezővárosok között, mint pusztai vendégfogadók nélkülözhetetlenek voltak az utasember és vásárló kereskedők számára. A csárdák, illetve környezetük gyakran a vásárookra felhajtott állatok pihenő- és etetőhelyéül szolgáltak, vagy éppen körülöttük alakult ki a vásár – hortobágyi, bago-si, kismarjai Samarja, szabóréti csárdák.

Zoltai Lajos – aki mindmáig a legjelentősebb kutatásokat végezte ebben a témakörben is – a szatmári békekötést követő első évtizedekre teszi a csárdák keletkezését, amelyeket elsődlegesen a városok jövedelmének gyarapítására, a nemességnek pedig haszonélvezeti joguk jobb hasznosítására létesítették.⁴ Ezt látszik igazolni a csárdaépületek bővítésének rendszere is. Gyakori, hogy először csak földbe vajt kocsma, majd egyszerű alapincézett csapszék bővült konyhával, kamrával, majd megjelent a szekérállás az út másik oldalán, majd később a vendégszobák. Ilyen fejlődést mutat be a Halápi csárda építéstörténete is.

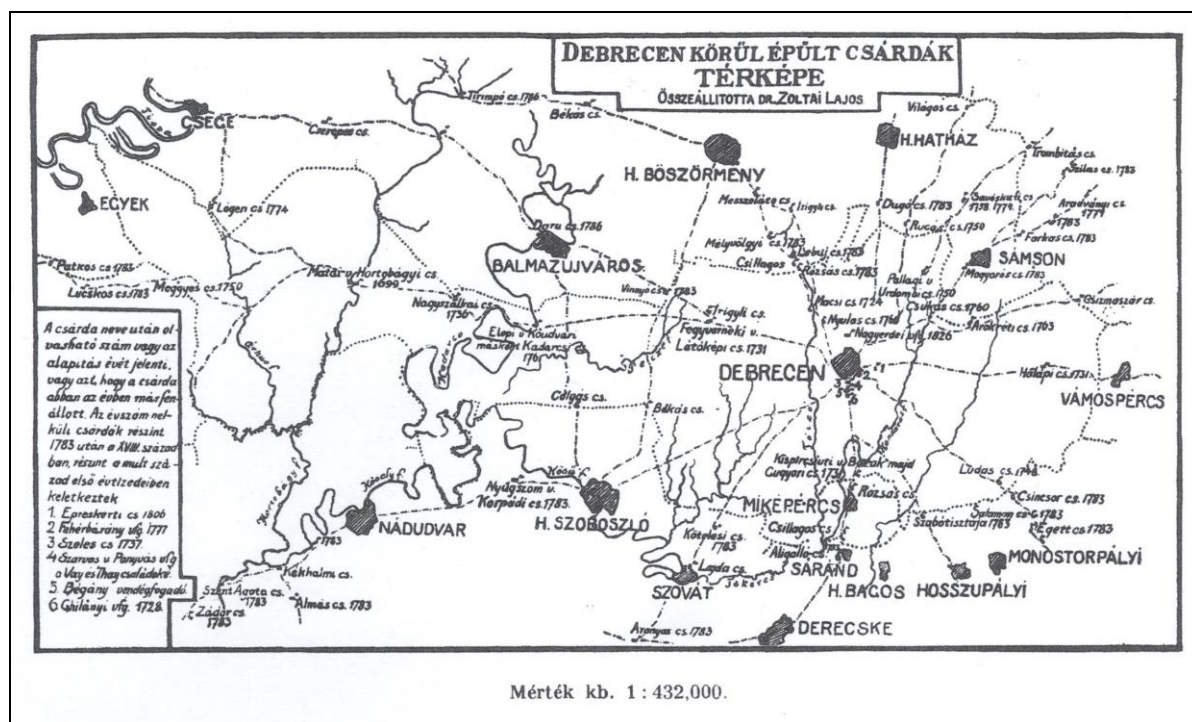
3. kép A Halápi csárda és a szekérállás 1910-ben Perczel Miklós felvételén⁵

⁴ ZOLTAI LAJOS 1934: 271-283.

⁵ DÉRI MÚZEUM Ft. 001946.

A jellegzetes alföldi pusztai csárda – Zoltai Lajos definiálása szerint – többnyire egymással szembenéző, földszintes, nádfedeles, elvétve zsindegyel, cseréppel fedett két épületből, nagy favályúval, vasalt vederrel fölszerelt gémeskútból állott. A Debrecen vidékiek jellemzően valóban ilyenek voltak. Az országút egyik oldalán állt, a tulajdonképpeni „kocsmaház”, kármentős ivószobával, innen volt elérhető a boros pince és a csaplár lakása, amely általában egy konyhából, szobából és kamrából állt. Némely családnál még egy-két vendégszoba is volt.

A több szobás pusztai csárda, amilyen a hajdan nagyforgalmú debrecen-pesti országútra néző kádarcsi és hortobágyi vendégfogadók voltak ritkaságszámba ment. A csárda elmaradhatatlan tartozéka továbbá az oszlopos tornác, esetleg széles gádor, ami nyáron hűvös borozgatóhely, éjszakára pedig ingyenszállás volt. A főépülettel általában szemben, az út másik oldalán foglalt helyet az „állás”, amely szekérszín és istálló volt egyben. Ismerünk úgynevezett közbülső-, és éjszakai megállásra létesített csárdákat is, egymáshoz viszonyított elhelyezkedésüket pedig a főutak mentén egyrészt a szekérral, áruval, vagy a hajtott állatok etetési és itatási idejétől függő megtehető napi távolság határozta meg. Gyakori volt tehát a 20-40-60 kilométerre elhelyezkedő épületrendszer, például a debreceni centrumból kiindulva.

4. kép A Debrecen körüli csárdák térképe⁶

⁶ ZOLTAI LAJOS

5. kép Az átalakított tetőszerkezetű csárda 1964-ben Béres András felvételén ⁷

A csárdák történetéhez hozzátartozik a bor- és italmérés, hiszen a kocsmáltatás fontos földesúri, később városi kiváltság volt. A szabadságharc leverése után azonban az elszaporodott szegénylegények, bújdosó hazafiak, betyárok menedékét felszámolandó 1853-ban összeírták a csárdákat majd jelentős részüket bezáratták, vagy lebontatták. A legfőbb csapást azonban a vasútvonalak kiépítése és a közutak kikövezése okozta, mert ezek átalakulásával esett egybe a vásárok jelentőségének csökkenése és az életforma átalakulása is. ⁸ A Halápi csárdát – Zoltai Lajos szerint erdős környéke, vasúti megállója kedvelt vasárnapi kirándulóhelye védte meg a pusztulástól a háború előtt. Az alföldi csárdák történetét többen megírták, jelesül Szabó István, Dankó Imre és a mai napig még sokan mások, azonban a Halápi csárda történetét keletkezésétől a világháborúig ugyancsak Zoltai Lajos írásaiból ismerjük elsősorban. ⁹

⁷ DÉRI MÚZEUM Ft. 018762.

⁸ SZABÓ ISTVÁN 1930: 76-80.

⁹ ZOLTAI LAJOS 1934: 271-283.

2. A Halápi csárda

Zoltai Lajos írásaiból tudjuk, hogy a Debreceni Tanács 1731-ben egyszerre három pusztai kocsmát – pince csapszéket – állíttatott: a mátai és az újvárosi útelágazásnál, a Látóképit, a Derecske felé menő út mellett a mikepércsi határ szélén a Barak István tőzsérét, míg a Szatmár felé utazók kényelmére a Halápit. Debrecen határától 9 km-re Vámospércs felé vivő út mellett – ligetes, erdős pusztáktól övezve – áll a Halápi csárda, vagy eredeti nevén Halápi vendégfogadó, II. József császár katonai térképein pontosan behatárolt akárcsak a Hortobágyi csárdák. Felépítésére engedélyt végül Oláh István, Diószeghy Sámuel főbíró veje kapott, aki később ugyanúgy szenátor lett, mint a Látóképi csárdát építő Kiss Gáspár. A bormérésre használandó ház – azaz a pince – építési költsége 20-25 rh. Forint volt. A földpincét Domokos Márton főbírósa alatt téglából épült vendégfogadó váltotta fel, 1776-1777-ben pedig új istállóval – állással – bővült.

6. kép Az épület árkádos homlokzata 1964-ben Béres András felvételén ¹⁰

¹⁰ DÉRI MÚZEUM Ft. 018764.

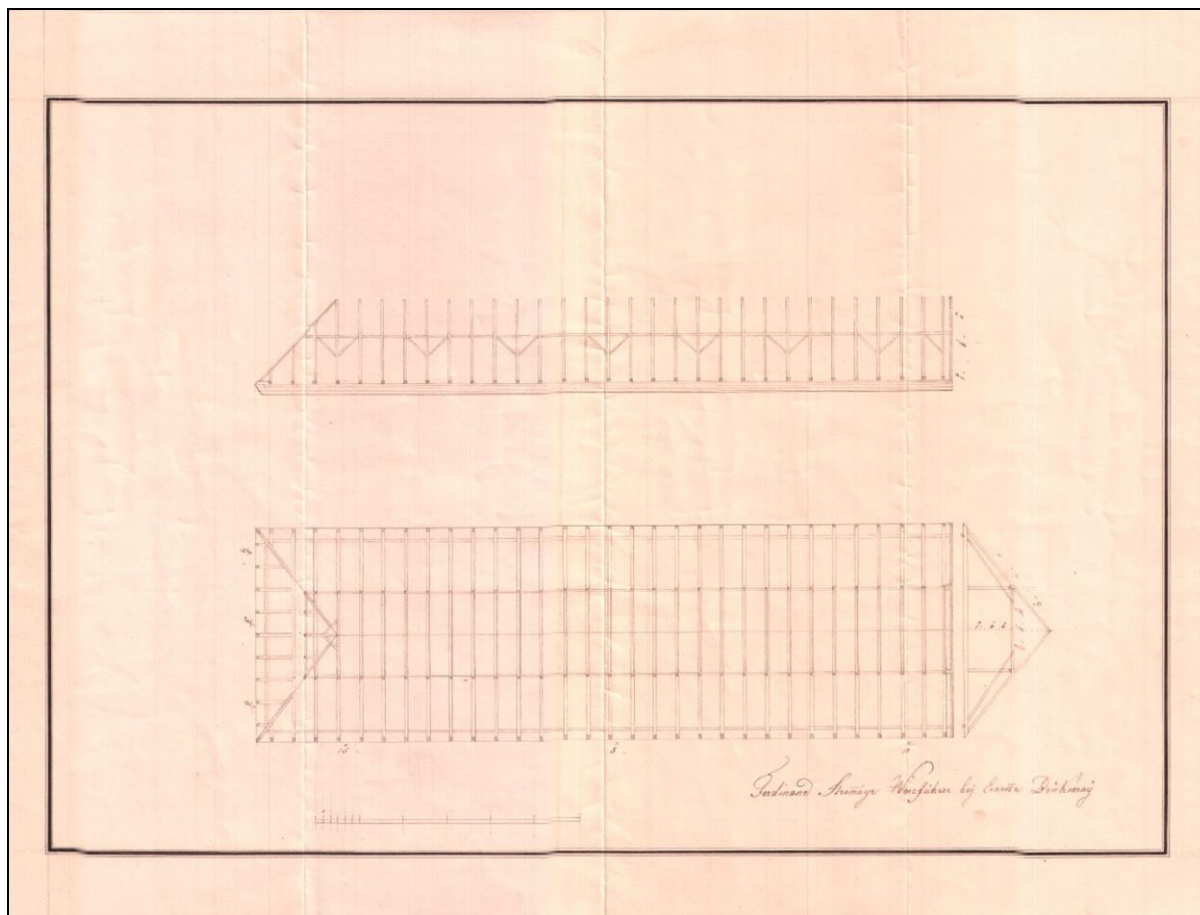

7. kép Az épület hátsó homlokzata 1964-ben Béres András felvételén ¹¹

Az első téglából épült csárda és állás rajzát Köhler György 1839-ben készített új csárda-épület terve mellett találjuk, mint meglévő állapotot rögzítő tervet. Az egytraktusos téglapépület előtt négynyílású tornác állt, faoszlopokkal. A konyha-pitvartól balra a kamra nyílt, innen lejárát a pincébe, míg jobbra a borívó- ház, keskeny kamra kiegészítéssel. Az első épület kicsinek bizonyult, mert Köhler György építőmester 1838-ban új vendégfogadó tervét készítette el.

Részletes költségvetésében 110.000 téglá, 140 köből mész, 18.000 db. cserép, 150.000 db. görbe cserép, 205 szekér homok szerepel. Részletes kijavítási költségvetést ad a meglévő állásra is. Árajánlatát 1838. májusábanban 1642 Váltóforintban rögzítette. A városi tanács Köhler terve alapján versenyt írt ki és a legolcsóbban vállalkozó Rachbauer Péternek adta a munkát. Köhler költségvetésén Rachbauer Péter ellenjegyzése 1.048 Forint volt, ennyiért vállalta az új vendégfogadó felépítését és a szekérállás kijavítását. Az épület helyét Derecskei József szenátor és Vécsey József jelölte ki az építőmesterrel együtt. Köhler György tervén kívül Liszkai Sámuel is készített rajzokat, amely méreteiben és kvalitásában messze elmaradtak az előbbi mester tervei mögött.

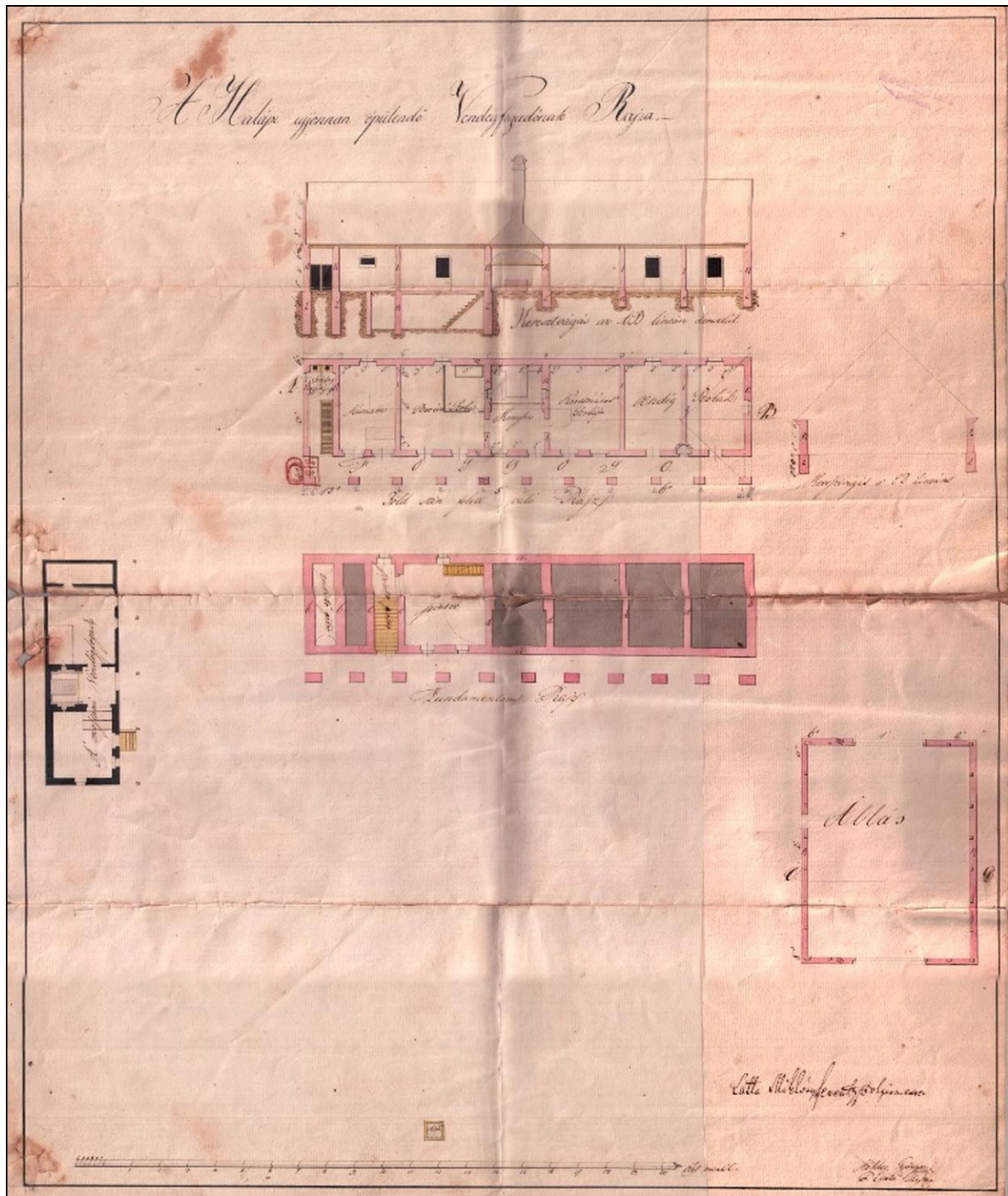
¹¹ DÉRI MÚZEUM Ft. 018763.

8. kép A Strómájér Ferdinánd által készített tetőzet ács munkáinak terve feltehetően szintűgy az 1838-1839. körüli időkből ¹²

Köhler György vendégfogadója népies klasszicista kialakítású, egyetlen, hosszú 10 árkádíves tornácra szervezett. Középen a pitvar helyezkedett el a szabadkéménnyel, tőle balra pedig a borívó szoba a kármentővel. A kármentőből szűk pincelejárát vitt le a borospincébe. A borívó szoba mellett található a kamra pincegáddal, majd a padlásfeljáró és a mellékhelyiségek. A konyhától jobbra a kocsmáros szobája, majd utána a két vendégszoba ahol kívülről, a folyosóról fűthető kályhák voltak. Alápincézve a borívó szoba volt csak, valamint a boltozott, kamrából indított pincelejárát. A helyi öregek szerint a pincéből alagút vitt az erdőbe. A pincelejárát után valóban van egy nagyobb méretű befalazott nyílás, de az alagút feltehetően legenda. Rózsa Sándor neve itt is felmerül.

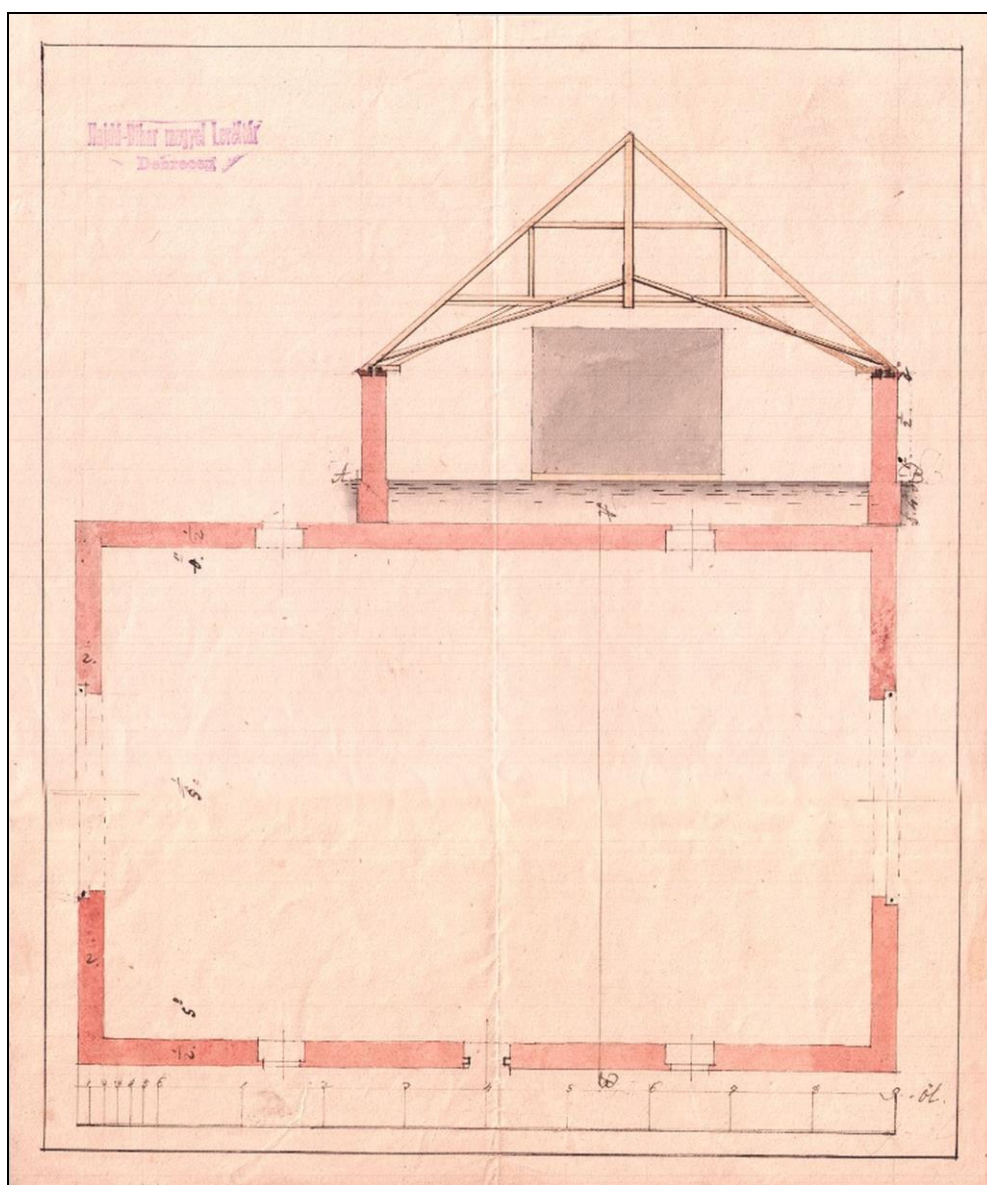
¹² MNL. HBML. XV. 12. 00252. 1.

9. kép Az épület felmérési – fekete színnel jelölve –, és építési terve 1839-ből Köhler György rajzán ¹³

¹³ MNL. HBML. XV. 12. 00259. 1.

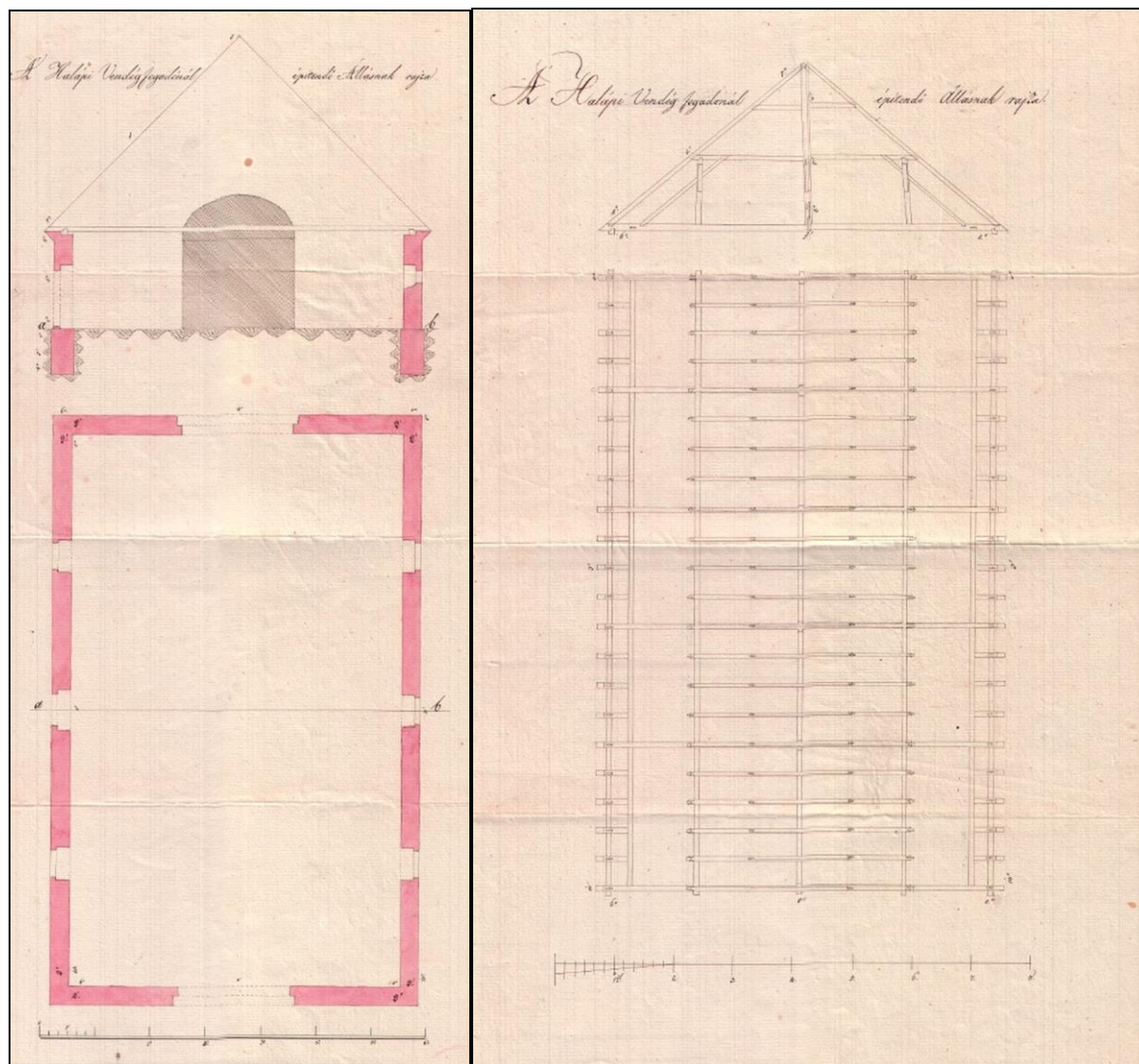
Az építőmester olyan áttekinthető tervet készített, ahol az új vendégfogadó mellett a régit is rögzítette, rajzán továbbá a szekérállás és a kút is szerepel. A városi tanács az új vendégfogadó építése mellett hosszasan vizsgálta az állás ügyét – vagyis, hogy kijavítsa a régit, vagy újat építsen. Szikszai Mihály és Deák György ácsmesterek ajánlatokat adtak a meglévő állás renoválására. Új, szép szekérállás tervét készítette el Rachbauer Péter – ajánlatában egy 10 öl hosszú, 6 öl és 1 sük széles, 425 Váltóforintos kőművesmunka szerepelt. A városi tanács ekkor még a régi épület kijavitása mellett döntött.

10. kép Az állás tetőszerkezetének terve 1839-ből¹⁴

¹⁴ MNL. HBML. XV. 12. 00259. 2.

A szekérállás azonban 1841-ben leégett, az új épület versenytárgyalását pedig 359 Váltóforint legkisebb költséggel Bekő Albert kőművesmester nyerte el, az ácsmunkát pedig Szoboszlai János készítette el 145 Váltóforintért. Berényi Sándor mérnök 1878-ban helyszínrajzot készített a területről, mivel a csárda körüli 6 hold föld szántóhoz jelentős erdőki-
vágás volt szükséges. A helyszínrajzon a „V. PIRCSI” útról átereszt vitt a csárdához, amely-
től Debrecen felé egészen közel az úthoz helyezkedett el a szekérállás. A gémeskút a csárda
és a szekérállás közé esett. A bérlő ekkor Leitner Márton és felesége volt, 6 hold szántóval
és veteményes földdel.

11-12. kép Az új állás tervei 1842-ből¹⁵

¹⁵ MNL. HBML. XV. 12. 00270 1-2.

Az épület kisebb-nagyobb átalakításokkal és toldásokkal a háború után is megmaradt. A 10 árkádíves folyosóból kettőt az út felőli végén befalazták, ugyancsak az öt nyílást is, valamint a hatodik felét. A vendégszobák helyén tejbegyűjtő állomást, valamint vegyesboltot alakítottak ki. A raktározás céljaira ezekhez a helyiségekhez hátulról toldalékot építettek. Az ivót és a konyhát teljesen összenyitották, mivel a termet így filmvetítésre is tudták használni. Az egykori kármentő mögötti pincelejáratot megszüntették, de a pincéből még pontosan látszik a helye. A szabadkéményt már korábban megszüntették.

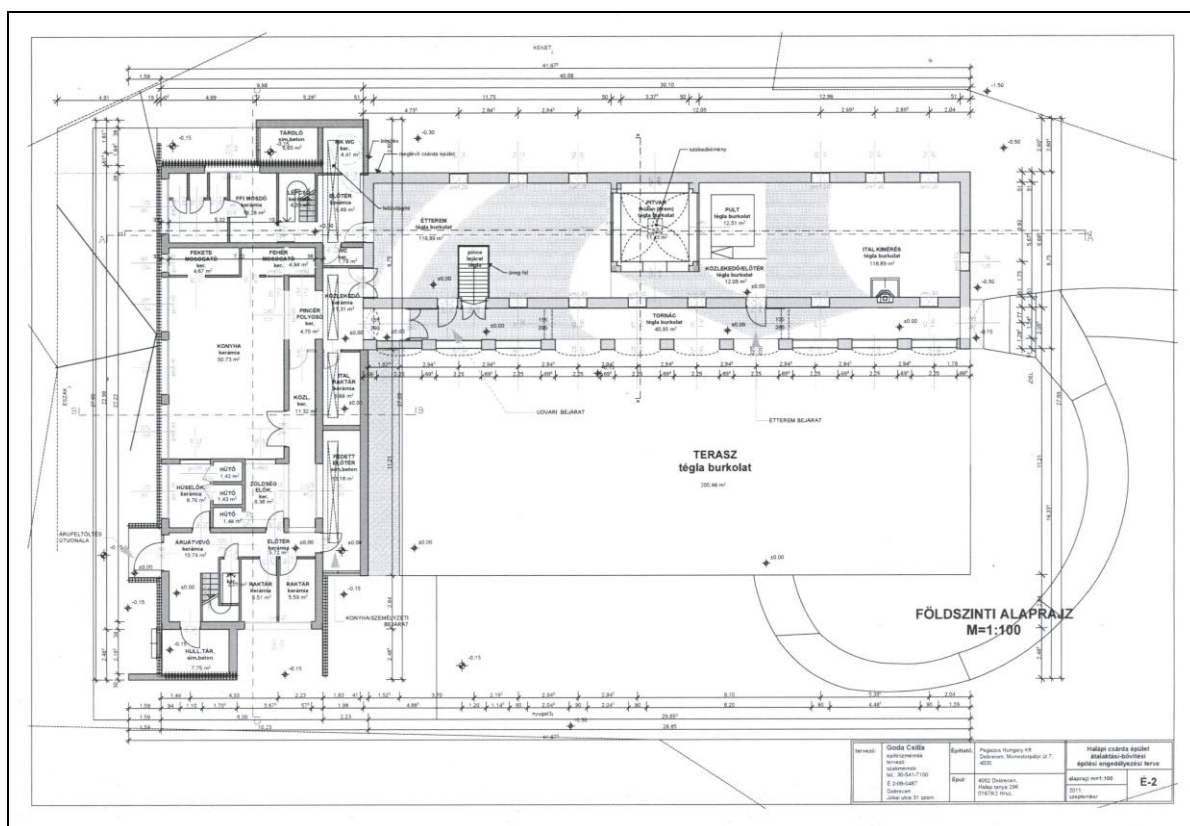
Debrecen város birtokkatasztere (1924-1950. között) számot ad a csárdáról. ” *Épületek, építmények: földszintes csárda, téglalap alap és felmenő falak, cserépfedés, részben alapincézett 268,63 nm beépített területen három szoba, konyha, „nagy ivó” stb. helyiségekkel (mászható nyitott kémény a konyhában) kemence, kút, jégverem, földkunyó, ill. hidak, árkok, csatornák.* ”¹⁶

A csárdát és a 4 kh 1499 négyszögöl földet 1949. november 3-án adta vissza a földhivatal illetékese a városnak, tanyaközpont kialakításához. A csárdában egy helyiséget elfoglalt a Felsőtisza Sajt- és Vaj Nemzeti Vállalat. A Halápi vadászcserécsárda az 1980-as években a debreceni Új Élet Termelőszövetkezet tulajdona volt és a Debreceni ÁFÉSZ bérelte. Az épületben a csárda mellett az ÁFÉSZ vegyesboltja és tejbegyűjtő üzemelt. Vadászok, méhészek, turisták és kirándulók gyakran keresték fel ezt a helyet.

3. Kitekintés

Az 1990-es években a TSz-től a csárda magánkézbe került, a képeken látható cégéren a tulajdonos Nagyné Fodor Jolán neve szerepelt. Majd 2009 körül újabb adás-vétel történt, az új tulajdonos a Pegazus Hungary Kft lett, akiknek 2011 szeptemberében Goda Csilla építész átalakítási-bővítési építési engedélyezési tervet készített, amellyel turisztikai pályázatokon vettek részt, sajnos sikertelenül. Az eltelt 10 évben az épület méltatlan pusztulásának folyamatát láthatjuk, betört ajtók és ablakok, teljes belső lepusztulás, döntő mértékben csatorna nélküli tető, felázott falak, széttagosított kerítés, megrogyott tetőzet. Állagvédelemnek, jó karbantartásnak a legkisebb nyoma sem látható, ami egyébként törvényszabta tulajdonosi kötelezettség.

¹⁶ PAPP JÓZSEF 1997: 129.

13. kép Goda Csilla átalakítási terve 2011-ből¹⁷

A HAON – Hajdú-Bihar Megyei Hírportál öles betűkkel adta hírül 2019 júniusában, hogy „*Autentikussá varázsolják a csárdát, ahová Kazinczy, Petőfi és Rózsa Sándor is betért anno*”, valamint a tulajdonos nagyszabású rekonstrukciós tervet valósított volna meg 1-2 éven belül mármint, ha sikerült volna pályázaton pénzt szerezni. A helyreállítást erősítették meg a 2023-2024. évi hírportálok által közölt beszámolók is. Ez év februárjában viszont a Pegazus Hungary Kft. tulajdonosa arról adott tájékoztatást, hogy az épületet ingatlanforgalmi társaságnak nem kiejánlva értékesíteni fogják. A csárda helye pedig ígéretes – országhatárhoz vezető út mellett áll tájvédelmi körzetben, a Zsuzsi Erdei Vasút közelségében, kirándulók, természetjárók, üzletemberek, erdei munkások útja vezet erre.

¹⁷ DMJV. PH. Főépítész Ioda Építészeti Archívum – Tervtár

Forrásjegyzék

DÉRI MÚZEUM

- (é. n.) ZOLTAI LAJOS: *Debrecen város helyrajzi története. Vendégfogadók, csapszékek szabad polgári bormérés.* Kézirat. 157-196., 475-489.

KRIEGSARCHIV – ÖSTERREICHISCHES STAATSARCHIV

- 1783 *I. Katonai felmérés Debrecenre és környékére vonatkozó térképszelvényei.* Original-Aufnahmskarte von Ungarn. Aufgenommen unter der Direktion des Obristen Neu und Obristlt. Baron v. Motzel des Generalquartiermeisterstabes in den Jahren 1782-1785. Josephinische Landesaufnahme (1763-1787.) Kriegsarchiv – Österreichisches Staatsarchiv. Kartenabteilung: B. IX. a. 527.

MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR HAJDÚ-BIHAR VÁRMEGYEI LEVÉLTÁRA

- 1838/1839 STRÓMÁJER FERDINÁND: *A Halápi csárda tetőzetének ácsmunka terve.* Jelzet: MNL. HBML. XV. 12. 00252. 1.
- 1839 KÖHLER GYÖRGY: *A Halápi csárda felmérési és építési terve.* Jelzet: MNL. HBML. XV. 12. 00259. 1.
- 1839 *Az állás tetőszerkezetének terve.* Jelzet: MNL. HBML. XV. 12. 00259. 2.
- 1842 BEKŐ ALBERT: *Az új állás alap- és homlokzati rajza.* Jelzet: MNL. HBML. XV. 12. 00270 1.
- 1842 SZOBOSZLAI JÁNOS: *Az új állás tetőszerkezetének rajza.* Jelzet: MNL. HBML. XV. 12. 00270 2.

Irodalomjegyzék

ANTALFFY GYULA

- 1943 *A honi utazás históriája.* Athenaeum Kiadó. Budapest. 1-268.

BALLAI LAJOS

- 1927 *Magyar korcsmák és fogadók XIII-XVIII. században.* Kiadó: Lampel Róbert Könyvkereskedése (Wodianer Fülöp és Fiai) Részvénytársaság. Budapest. 1-144.

DANKÓ IMRE

- 1975 *A Hortobágyi csárda mellett...* Múzsák – Múzeumi Magazin. In: (NEMES IVÁN Főszerk.): IX. évfolyam 2. szám. Budapest. 4-7.

DEHÍR

- 2016 *Borzalmas állapotban van a Halápi csárda a debreceni Erdőpusztán.* <https://www.dehir.hu/debrecen/borzalmas-allapotban-van-a-halapi-csarda-a-debreceni-erdospusztan-fotokkal/2016/10/01/> Az oldal utolsó megtekintése: 2025. III. 17.

ERDŐSPUSZTAIHORG.WORDPRESS.COM

- 2013 *Az omladozó Halápi-csárda.* <https://erdospusztaihorg.wordpress.com/2013/08/16/az-omladoz-halpi-csarda-2013-augusztusban/> Az oldal utolsó megtekintése: 2025. III. 17.
- 2014 *Halápi csárda múltja és jelene.* <https://erdospusztaihorg.wordpress.com/halapi-csarda-multja-es-jelene/> Az oldal utolsó megtekintése: 2025. III. 17.

GELLÉR FERENC

- 1988 *Csárdák Hajdú-Biharban és Hortobágyon.* A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1987. In: (GAZDA LÁSZLÓ Szerk.): Debrecen. 129-168.
- 2020 *Sokat látott épület Debrecen határában: a híres Halápi csárda története.* <https://www.haon.hu/helyi-kultura/2020/07/sokat-latott-epulet-debrecen-hataraban-a-hires-halapi-csarda-tortenete> Az oldal utolsó megtekintése: 2025. III. 17.

GENCSI ZOLTÁN

2019 *Csárdakönyv. A puszta bácsáinak emlékére.* Kiadja Balmazújváros Város Önkormányzata. Balmazújváros. 1-116.

GYÖRFFY ISTVÁN

1943 *Magyar falu-magyar ház – A csárda.* Kiadó: Turul Szövetség Könyv- és Lapterjesztő Kft. Budapest. 1-231.

HAON

2023 *Megtudtuk, mi lehet a legendás Haláp csárda sorsa.* <https://www.haon.hu/helyi-kozelet/2023/09/debrecen-megtudtuk-mi-lehet-a-legendas-halapi-csarda-sorsa-fotokkal> Az oldal utolsó megtekintése: 2025. III. 17.

MÚLTIDÉZŐ ÉPÍTÉSZEZET

2019 *Szörnyű állapotban a Halápi Csárda.* <https://multidezoepiteszet.eu/szornyu-allapotban-a-halapi-csarda/> Az oldal utolsó megtekintése: 2025. III. 13.

PAPP JÓZSEF

1997 *Debrecen Város Birtokkatasztere, 1924-1950.* Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Közleményei XXIII. In: RADICS KÁLMÁN (Sorozatszerk.): Debrecen. 1-341.

2017 *Csárdavilág a város körül.* Hajdú-Bihari Napló. In: BOROS NORBERT (Főszerk.): LXXIV. évfolyam 209. szám. Debrecen. 4.

2017 *Debreceni csárdavilág: a vendégfogadók aranykora.* <https://www.haon.hu/helyi-kozelet/2017/09/a-vendegfogadok-aranykora> Az oldal utolsó megtekintése: 2025. III. 13.

SZABÓ ISTVÁN

1930 *Az alföldi csárdák pusztulása.* Debreceni Képes Kalendárium XXX. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zene- és Írószerkereskedés. Debrecen. 76-80.

SZENDINÉ ORVOS ERZSÉBET

- 2021 *„Itt a világ közepe” Csárdák és vendégfogadók Debrecen környékén a 18–19. században.* Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára. In: BRIGOVÁ CZ LÁSZLÓ – SZENDINÉ ORVOS ERZSÉBET – SZIKLA GERGŐ (Szerk.): A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XXXVII. Debrecen. 5-21.

TÁVOLBAN LÉPKEDŐ

- 2024 *Halápi Csárda. Debrecen.* https://tavolbanlepkedo.blog.hu/2024/12/10/halapi_csarda_debrecen_halap Az oldal utolsó megtekintése: 2025. III. 17.

VASS ATTILA

- 2019 *Korhűen mentik meg az ódon-halápi fogadót.* https://www.haon.hu/helyi-kozelet/2019/06/korhuen-mentik-meg-az-odon-halapi-fogadot#google_vignette Az oldal utolsó megtekintése: 2025. III. 17.
- 2022 *A Halápi Csárda 60 évvel ezelőtt.* <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=6888614187879637&id=171262766281513&set=a.1425825114158599> Az oldal utolsó megtekintése: 2025. III. 17.
- 2023 *Romosan is gyönyörű a Halápi Csárda.* <https://debrecenikepeslapok.blogspot.com/2023/04/a-romosan-is-gyonyoru-halapi-csarda.html> Az oldal utolsó megtekintése: 2025. III. 17.
- 2024 *A pusztuló Halápi csárda.* <https://www.youtube.com/watch?v=EDQotsZRL7k> Az oldal utolsó megtekintése: 2025. III. 17.
- 2025 *Buli a Halápi Csárdában, amikor még Vadász volt a neve.* <https://debrecenikepeslapok.blogspot.com/2024/09/buli-halapi-csardaban-amikor-meg-vadasz.html> Az oldal utolsó megtekintése: 2025. III. 17.

ZOLTAI LAJOS

- 1934 *Mikor keletkeztek Debrecen határában a pusztai csárdák?* Debreceni Szemle VIII. évfolyam 6. szám. In: HANKISS JÁNOS – MILLERER REZSŐ (Szerk.): Debrecen. 271-283.

- 1936 *Ismeretlen részletek Debrecen múltjából. Debrecen élete a XVII. századeleji főbírói számadások tükrében.* Városi Nyomda. Debrecen. 1-87.

Képjegyzék

A DEBRECEN KÖRÜLI CSÁRDÁK TÉRKÉPE

- 1934 ZOLTAI LAJOS: *Mikor keletkeztek Debrecen határában a pusztai csárdák?* Debreceni Szemle. VIII. évfolyam 6. szám In: HANKISS JÁNOS – MILLERER REZSŐ (Szerk.): Debrecen. 277.

A HALÁPI CSÁRDA

- 2020 A szerző saját felvétele.

A HALÁPI CSÁRDA A SZÁZADELŐN

- 1910 PERCZEL MIKLÓS felvétele. Déri Múzeum. Jelzet: DM. Ft. 001945.

A HALÁPI CSÁRDA ÁCSMUNKÁINAK TERVE

- 1838/1839 STRÓMÁJER FERDINÁND rajza. Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. XV. 12. 00252. 1.

A HALÁPI CSÁRDA ÁTALAKÍTÁSI TERVE

- 2011 GODA CSILLA rajza. DMJV. PH. Főépítési Iroda Építészeti Archívum – Tervtár

A HALÁPI CSÁRDA ÉS SZEKÉRÁLLÁS

- 1910 PERCZEL MIKLÓS felvétele. Déri Múzeum. Jelzet: DM. Ft. 001946.

AZ ÁLLÁS TETŐSZERKEZETÉNEK TERVE

- 1839 Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. XV. 12. 00259. 2.

AZ ÁTALAKÍTOTT TETŐSZERKEZETŰ CSÁRDA

1964 BÉRES ANDRÁS felvétele. Déri Múzeum. Jelzet: DM. Ft. 018762.

AZ ÉPÜLET ÁRKÁDOS HOMLOKZATA

1964 BÉRES ANDRÁS felvétele. Déri Múzeum. Jelzet: DM. Ft. 018764.

AZ ÉPÜLET FELMÉRÉSI- ÉS ÉPÍTÉSI TERVE

1839 KÖHLER GYÖRGY rajza. Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. XV. 12. 00259. 1.

AZ ÉPÜLET HÁTSÓ HOMLOKZATA

1964 BÉRES ANDRÁS felvétele. Déri Múzeum. Jelzet: DM. Ft. 018763.

AZ ÚJ ÁLLÁS TERVEI I.

1842 BEKŐ ALBERT rajza. Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. XV. 12. 00270 1.

AZ ÚJ ÁLLÁS TERVEI II.

1842 SZOBOSZLAI JÁNOS rajza. Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára. Jelzet: MNL. HBML. XV. 12. 00270 2.

III. VERSEK

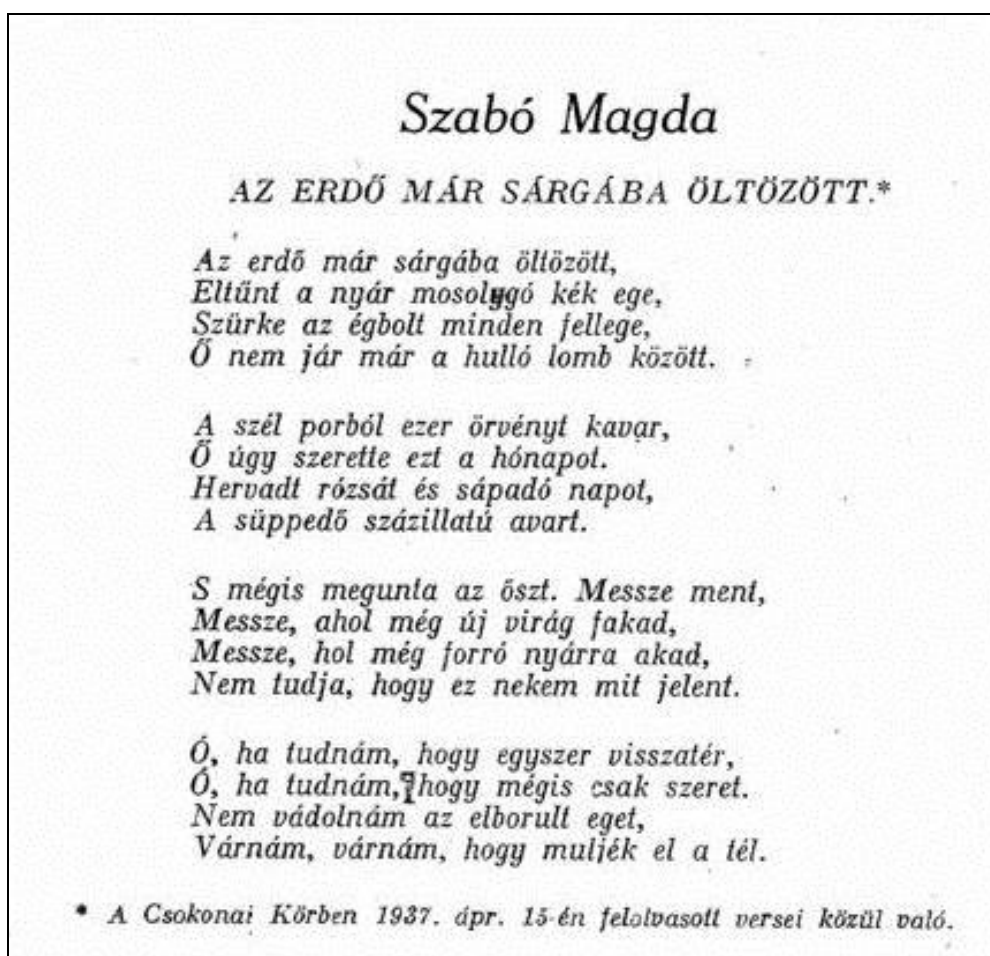
Szabó Magda

Szentesi Edina

BALOGH LÁSZLÓ

SZABÓ MAGDA ISMERETLEN VERSEI

Talán rossz címet adtunk a cikknek, mert aki igazán ismeri Szabó Magda munkásságát, annak az alábbi a művekkkel is találkozhatott már. Ezek a versek a Debreczeni Képes Kalendáriumban 1938-1948 között jelentek meg, az ifjú költő korai zsenyéinek tekinthetők, de érződik a sorokból az igazi „szabómagdás” temperamentum és erő. Reméljük örömet fog okozni az Olvasó számára, amelyeket eredeti megjelenési formátumban adunk közre.

1. kép Az erdő már sárgába öltözött (1938.)¹¹ DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM 1938: 112.

Aratás.

A te meződön fehér álmodás,
Kalászt nem ringat többé már a Nyár,
A tarlón ott jár a fehér Halál...

Az én mezőmön érik a vetés,
Virág bomlik a kalászkok tövén,
Hull rá a harmat és hull rá a fény.

Az én mezőm legyen a mi mezőnk!
Arassunk ketten! Jöjj hozzám, ha már
Meghozta az aratást majd a Nyár.

Te jöjj! Mert hogyha nem jössz, én megyek,
S a te meződön a Halál az úr,
Arat, arat, s a kalász én leszek,
Mely haldokolva majd a földre hull.

A vetés érik. Megszökült a táj.
Az Élet jár a búzaföldemen!
Siess, siess át a mezőmre már,
A nyár már int felénk! Arass velem!

SZABÓ MAGDA.

2. kép Az aratás (1940.)²

² DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM 1940: 101.

SZABÓ MAGDA VERSEI.

Őszi siratás.

Senki sem látta, mint oson, s már úr a néma városon, avarból van ruhája,
elsűg egy kósza dallamot, s megreszketünk, mert, jaj, halott a nyár, a drága, drága.
Az erdőn visz az utam át, beszívom fanyar illatát, szél jár a néma parkon,
s én nem tudom, mi fáj belül, amíg az útra ráterül lilán az őszi alkony.
A fa aranyba öltözött, száz szín izzik a lomb között, — nem visz tovább a léptem :
mintha valami zengne ott... hallom az enyhe dallamot a hűvös messziségben.
Mért, hogy hallani szinte fáj, s mért sir az esti, néma táj? Mi zeng e furcsa dalban ?
Lomb záporoz, — halk, őszi hó, — és zeng, zeng a gyászinduló tompán, remegve, halkan.
Mit énekel? Mért énekel? Hogy lángok gyúlnak s égnek el, és ősz jön el a nyárra,
hogy hiába a lángok is, és hiába az álmok is, a szívünk árva, árva.
Hogy minden virág szirma hull, minden arany nap alkonyul, és elborul az égbolt,
kiálszik minden láng, parázs és tűnik minden halk varázs, és rút lesz, ami szép volt.
Zeng, zeng a dal. Kezem remeg, amint csöndben tovább megyek, a néma, esti fényben,
hajamra hull egy rőt levél, az ősz remegve fölzenél a hamvazó sötétben.
A szívem könnyesen temet lángot, virágot, fényeket, száz álmot, oly bolondot,
s míg az ősz halkan énekel, ráborulunk, mint gyászlepel a holt nyárra a lombok.

Párbeszéd a kedvessel.

„Az én szememben sárga lángok. Láttam a poklok éjjelét!“
„Az ajkamon mosoly virágozik, s a két szemem mégis sötét...“
„Az én sorsom a férfi sorsa : magános, munkás és hideg!“
„Az én sorsom a vadvirágé : az életet szépíti meg.“
„Az én utam magasba ivel és sikerre teremt sikert!“
„Az én utam halk és fehér út, s az őlfthonom az őszi kert.“
„A kezem küzdelemre termett, és győztes minden harc után!“
„Az én kezem fehér, erőtlen, és simogatni tud csupán.“
„Az én szívem hideg, magános, és fájó vággyal van teli!“
„Az én szívem remegve lángol, és a képedet tükrözi.“
„Az életem elátkozott vár. Jaj, az életem fáj nekem!“
„Az én életem megöl engem, ha nem veled felelhetem!“

3. kép Őszi siratás illetve a Párbeszéd a kedvessel (1941.)³

³ DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIUM 1941: 73.

8 aztán majd eljön

és minden lükör megvakul,
 az öregség,
 kőd szítál némán, álnokul
 s megszürkülnek a lila esték.

Az élet rásóhajt hajamra,
 az élet szembenéz velem,
 kilobban két részeg szemem.

A selyempille lenge szárnya
 arcomhoz rebben hirtelen,
 s hálóját a pók rám szövö.

Kalandor testem nem jeszit
 Jehér habra piros vitorlál,
 karom szálló napok megoldják,
 és nedves ajkam megfakul.

Agyamnak pontos műszere
 lassan kopik. Kihull a perc
 kezemből. Hasztalan kapok
 utána vakon, létován...
 A Ma sülljed. A Mull a Mám.

Ami még várhat: a kaland,
 az utolsó, a legnagyobb.
 Nem félelem, nem is titok,
 úgy éltem, mint a csillagok,
 majd fénybe, lángba, tűzbe, vérbe
 lehullok én, ha meghalok.

Addig a lelkem elmotoz
 a multban egy arany-kilincsen,
 rázza, rázza, s nincs vissza ül,
 az sincs, aki utánam intsen.

Már semmi sincs, már semmi kincs,
 csak a neve. Feldobja szám
 játékosan, s utána néz
 lelkem, mint egy halálba hulló
 csillagnak a halk éjtszakán.

Kilobbannak a mécsesek,
 lepke készíti halni testét,
 lehámlik szárnyáról a jesték,
 s a lelkem csak motoz-motoz
 a szerelmünk arany-kilincsen,
 ha végre eljön az öregség.

SZABÓ MAGDA.

4. kép 8 aztán majd eljön (1942.)⁴

⁴ DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIUM 1942: 58.

SZABÓ MAGDA VERSE.

HALLALI.

Ostor cserdül, zúg a kürt,
riadt erdő zeng bele.
Kopó teste megfeszül,
orra lesz a két szeme.
Csermely vize félve csobban,
túl a parton pata dobban,
áttűvel rajta a ló.
Ostor csipi vén fa ágát,
patkó zúzza rét virágát,
árok félénken lapul:
Itt az Ember, itt az Őr!
„Meg sem állva
csak nyomába!
Rőt ruhája itt virít!
Lomb takarja,
bokrok alja,
rejtli csermely és csalit.
Ne pihenj meg,
nyoma tűnik!
Gyors kutyaínk
tovaúzik.
Erre, erre, csak tovább,
el ne rejtse lombos ág!”

„Zeng a fegyver,
itt az Ember,
élve el sem jog soha!
Zöld szemedben
csóva rebben,
borzad bundád bársonya.
Eb jogára?
Jobb, ha holtan!
Fuss, ahogy bírsz,
meg ne torpanj!
Meg se állj, ha túske tép,
jó barátunk a vidék!”

Kopó teste megfeszül,
ló, lovas száguld tovább.
Két vörös árny messze tűn,
rejtli csermely, rejtli ág.
Hús homályon állihegnek,
át a tapon, föl a hegynek,
testük néha összeér.

Gyors futásuk összemérik,
egy ütemre visz a léptük,
vöd szemükbe' fény lobog,
Barna földön vérnyomok.

„Ott, a dombon!”
„Nem! Ha mondom,
Átüstak a zöld tapon!”
„Erre láttam,
ott, az árnyban
jobbra tűntek: ott a nyom!”
„Eh, te jobbra,
én meg arra!”
„Eljogom!”
„El ám! De balra!”
Ló, lovas száguld tovább.
Ott mögöttük rezzen ág.

„Merre mennek?”
„Fel a hegynek.
Simulj mellém. Ég a seb?”
„Meg sem érzik!”
„Mégis... vérzik!”
„Hallgass! Minden csendesebb.
Hogy velem jársz,
most se bánod?
Lásd, nyomunkba
száz vadász ront,
kopó állja el utunk...”
„Együtt lel, ha pusztulunk!”

Ostor cserdül, zúg a kürt,
Álmos erdő visszazeng.
Alkony árnya ráterül,
oduba bújik méla csend.
Ló, lovas, eb visszabaktat,
árkon, völgyön áthaladnak,
testük fáradt por lepi.
Nyúl fut át: paripa horkan,
s benn az álmodó bozótban
két vörös láng összeér...
S lóra, ebre és lovasra,
megpihenő, néma vadra
rászítál a tiszta Éj.

Villanymotorok készítése és javítása **Kovács Lajos** DEBRECEN,
Miklós-utca 9. szám.
TELEFON: 11-70.

⁵ DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIUM 1943: 66.

T I S Z A M E N T I T Á J .

Szabó Magda verse.

*Ez itt az alvó, dermedt sivatag,
szánum, konok gög és barbár titok,
s ha földre rogyasz, nem lengetnek feléd
zöld pálmakendőt az oázisok.
Por szunnyad itt, a por csodája nélkül,
mely másutt táncra kél, napot kavar,
jutó nyomod befolyja menedékül,
itt fejete s a szivedig harap.*

*A víz innen a Tiszáig vezet.
Ha jön az éjjel, fortyan szürke habja,
életre kelnek régi őrszemek.
Traianus császár vértés katonája
nád közt lesi a bújó felleget,
pányva feszül szemközt a kún kezében,
szűk szeme résén felvillan Kelet.
Loccsan a hűs part iszamos szegélye :
török vitéz itatja a lovát...*

*Ha sás között sunnyogva jár az árnyék,
némán néznek a néma katonák.*

*Tavasszal Isten úr tavát kinyitja.
Tavasszal hólé jő s az éhe nagy :
holttest görög a gördülő habokban,
kelő kalász a víz alatt rohad.
Ha jön a nyár, kigyúl a nap koronája,
fehérre izzik, mint a mész, a táj,
csillagot szór az éjjel kék tüzekkel,
s a fák alatt felvinnyog a halál.*

*Azt mondják, túl a gáton él az Élet,
Idő hömpölyget lázas sorsokat...*

*Dölyfünk kigyúl, mint őszi tűz a ködben,
konok szivünkön béna az iránytű,
meredten áll, ha túl a fűzeken
végsőt hörög a késő gyorsvonat.*

Ú T R A V A L Ó

*Ernyedt kezed elejti
az évet és napot.
Fordítsd a mélynek arcod,
mint hallgatag vakok,
s párában, esti füst közt,
bíborban és ezüst közt,
hullám sikamló hátán
utazz, makacs halott.*

*Rengette ifjú képed,
mohón felitta hab.
Kutasd fel a fűvenyből
szép pillantásodat.
Barátkozz bölcs halakkal,
hinárral és habokkal,
merülj le s merd kimerni
a régi arcodat.*

*A véges végtelen lett,
a végtelen maradt
végesnek és szelídnek,
s ha visz az áradat,
ne irtózz meg magadtól,
haladj, halott, a vizen,
békülten és magad.
vakultan esti naptól*

SZABÓ MAGDA.

6-7. kép Tiszamenti táj (1944.) és az Útravaló (1946.)⁶

⁶ DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM 1944: 30., 1946: 18.

Szabó Magda versei

S Í R V E R S

(W. F. emlékének)

Én nem hiszem, hogy jerdtüll glóriával
szent várí reá, s az üdvösséges ég
barokk angyala mind felfújta arcát
hosszánnát zengni ezüst trombitán,
mikor langyos testére ráomlott
az elmúlás, elmetszve, mint a kés,
szép mosolyát, amely köldökszinórként
kötötte őt anyjához, a világhoz;
és nem hiszem, hogy áll valami sárga
felhő fölött, és mint bizánci oltár,
lőmjénillatú, arany és merev.
De nem hiszem azt sem, hogy itt hever
előttem, mint az ólomkatona,
valami horpadt, óriás dobozba

falazva be a száraz fű alatt,
hogy földbe csorgott gyönyörű szeme,
és néma és süket most, mint a kút.
Sem itt, sem ott. Rémuill szemem hiába
kutatja tánt nyomát az ég s a föld
hideg közén. Hol van? Ki látta őt,
ti emberek? A szót, azt vitte el,
mint üveggolyót tartja tenyerén
az egyetlen megfejtést a titokhoz,
s a megoldás most eltűnt a kezével.
Hol van most a keze? Csak térdelek
bután. Ég és föld egyformán üres.
A porba karcolom többé soha
ki nem mondható, szépséges nevét.

I D E G E N, S Á R G A P A R T O N

A szók a mélybe buknak;
mint kék halat a tenger,
csak néha dob magásra
egy hangot a sötét.

A csók langyosra bágyad,
elszunnyad ifjú száján,
szeme tükrös faláról
visszacúszik a kép.

Nagy homlokán a fények
kihűnynak. Ujja fáradt;
az önludat kihullik,
megrendül a küszöb,

s már gázol könnyű lépte
idegen, sárga parton,
híg, süppedő fövenyben,
szelíd szörnnyek között.

E M B E R E K

A szó utolszor útrakél,
és megfordul a semminél.
Eddig némának hittelek,
most megszólalok, Emberek.

Megérti nyelvem mind a ja,
megérti aszály, áradat,
megértik partok és vizek,
mért nem értitek, Emberek?

Újhold kél, jénnyével üzen,
a gally is beszél a tűzön,
csobban a patak, megremeg,
mért nem jeleltek, Emberek?

Őz rámbámul, de nem jut el,
hal ujjam közt sikamlík el,
minden kisgyermek rámnevet,
mért féltek tőlem, Emberek?

Nem én leszek, csak bamba kő,
nem én leszek, csak barna föld.
Szél fújja messzi lelkemet,
hiába sirtok, Emberek.

Szeret az árnyék és nap,
szeret a köd, a virradat,
a szőlőinda is szeret,
mért nem szerettek, Emberek?

És én is mindent szeretek,
a tág világol veletek,
s úgy fáj, hogy egyszer elmegyek,
mért nem hiszitek, Emberek?

Apad napom, zuhan napom,
rendül a hullám, csolnakom
rüdján vitorlám jelmered,
mért nem siettek, Emberek?

Mert ha az álom eltemet,
ha befolytak a fellegek,
ha majd a semmi ellepett,
késő lesz akkor, Emberek.

8. kép Sírvers, Idegen, sárga parton, és az Emberek (1947.)⁷

⁷ DEBRECENI KÉPES KALENDÁRIUM 1947: 18.

SZABÓ MAGDA VERSEI***Anyám a kapun áll**

Áll a kapun. Gyönyörű keze lengeti egyre a lámpát.
Nagy szeme eltágul. Áll a kapun, kifigyel.
Álmok langyos mézében lélekeznek a város,
dermedt gúzsban, akár sárga gubóban a báb.
Tartja a csöndet a Nagytemplom két csillaga vállán,
égnéző teteje süllyed a súlya alatt.
Borzad a jákon a haj, a kavics legurul, fut a gyermek,
hurkot vet kusza árny röpke bokája köré.
Dől a sarok, nekihull, a szemében verdes a lelke,
s átcsorran tükkörén távoli lámpasugár.

Majd ha a kék violák a szememre ejtik az árnyuk,
s megrogy a térdem, ahogy botlom a végtelenen,
állsz a kapun odafenn, szemed eltágul kifigyelve,
és gyönyörű kezeden leng a sötétben a hold.

Sohasem

Én nem akartam sohasem.
Nekem nem olvadt ereszem,
ha március jött s szeretszét
tördelte a szomszéd jegét.
Én nem akartam emberi
sorssal, mint hinta, lengeni
mélyből magasra s újra le;
tengerbe vógytam szüntelen:
fövenybe járni hátamat,
hallgatni, mint a nagy halak,
és nézni lenről jenti fényt,
kirándulást, hajótörést,
csak nézni némán, mereven,
ha hullá úszik odafenn,
ha csókolnak karsú hajókon,
vagy egy páncélos torpedót dob;
csak néma lenni, mint a hal,
csak időtlen, nem fiatal,
csak nem bukni a fénybe fel,
csak nem követni éneket,
ha lengenek a fátyolok,
ha zengenek a távolok.

Én nem akartam sohasem,
s most olvadt testtel, részegen,
sodorsz sodroddal, szerelem.
Látasz ismeretlen szívemig,
forgatod fénylő csontjaim,
pörgeted súlyos súlyomat,
mosdatsz magadban, áradat,
szemem kútjába fényeket
dobsz, nyelvemre beszédeket.

Én nem akartam, szerelem,
szájadból inni sohasem,
s most tikkadt szájjal keresem
hűvös szád ízét, szerelem.
Sósszagú, zúgó felszínen
lebegve — néha — a vízen
lefelé fordul a szemem,
s a némaságom keresem,
mely lenni maradt a víz alatt,
őrzi szigorú kardhalak,
s körülte hünytszemű csigák
s fehér korallok alszanak.

Macska

Vagyok, mint kozmosz, gömbölgő,
és bársonyos testem körül
zsolozsmáznak, míg hallgatok,
hegyesszakálú, vén papok.

Szememben, mélyzöld víz alatt,
fel-felveti arcát a nap,
itatja tőgyén sárga hold
örökké szomjas szájamat.

Imádj. Simítsa lágy kezéd
megborzongó gerincemet,
imádj, s rád fénylik foszforos
tekintetem, és tűzpiros

és lusta göggel hallgatom,
hogy zengi messzi himnuszom
a forduló égbolt felé
hegyesszakálú, sok papom.

Iorkom, mint üst a láng felett,
kezd véghetetlen éneket,
zenévé bontom hangomat,
behúrom sarlós karmomat.

Eltűrlek. Hűsöd jó meleg.
Eltűröm ellenségedet,
s ha véren, szennyen átoson,
kényes talpaim megmosom.

Vagyok istenség, végtelen,
borostyánszínű éjjelen
fülelem figyelve felmered,
örzöm a földet és eget,

* Mutatvány a szerzőnek 1947 júliusában, a budapesti Egyetemi Nyomda kiadásában a Magyar Művészeti Tanács támogatásával megjelent „Bárány” c. verseskötényéből.

Forrásjegyzék

SZABÓ MAGDA

- 1938 *Az erdő már sárgába öltözött.* DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XXXVIII. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 112.
- 1940 *Az aratás.* DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XL. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 101.
- 1941 *Párbeszéd a kedvessel.* DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XLI. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 73.
1941. *Őszi siratás.* DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XLI. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 73.
- 1942 *8 aztán majd eljön.* DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XLII. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 58.
- 1943 *Hallali.* DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XLIII. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 66.
- 1944 *Tiszamenti táj.* DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XLIV. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 30.
- 1946 *Útravaló.* DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XLVI. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 18.
- 1947 *Sírvers.* DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XLVII. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 18.

- 1947 *Idegen, sárga parton.* DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XLVII. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 18.
- 1947 *Emberek.* DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XLVII. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 18.
- 1948 *Anyám a kapun áll.* DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XLVIII. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 109.
- 1948 *Sohasem.* DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XLVIII. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 109.
- 1948 *Macska.* DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XLVIII. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 109.

Képjegyzék

ANYÁM A KAPUN ÁLL, SOHASEM ÉS A MACSKA

- 1948 SZABÓ MAGDA: DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XLVIII. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 109.

AZ ARATÁS

- 1940 SZABÓ MAGDA: DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XL. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 101.

AZ ERDŐ MÁR SÁRGÁBA ÖLTÖZÖTT

- 1938 SZABÓ MAGDA: DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XXXVIII. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 112.

HALLALI

- 1943 SZABÓ MAGDA: DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XLIII. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 66.

ŐSZI SIRATÁS ILLETVE A PÁRBESZÉD A KEDVESSEL

- 1941 SZABÓ MAGDA: DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XLI. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 73.

SÍRVERS, IDEGEN, SÁRGA PARTON, ÉS AZ EMBEREK

- 1947 SZABÓ MAGDA: DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XLVII. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 18.

TISZAMENTI TÁJ

- 1944 SZABÓ MAGDA: DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XLIV. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 30.

ÚTRAVALÓ

- 1946 SZABÓ MAGDA: DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XLVI. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Írószerkereskedés. Debrecen. 18.

8 AZTÁN MAJD ELJÖN

1942 SZABÓ MAGDA: DEBRECZENI KÉPES KALENDÁRIOM XLII. évfolyam 1. szám. Méliusz Könyvkereskedés, Könyvkiadóhivatal, Zenemű-, és Író-szerkereskedés. Debrecen. 58.

SZENTESI EDINA

VERSEK

Életem

Életem akár egy örvénylő folyó
medrét elhagyni képtelen
nem halad sehova
Ereimben a vér kesze-kusza
Mozgását kémlelem

Ébredés

Sántán jó és kócosan elém a reggel
ifjún közeleg ám aggastyán léptekkel
s koppantja ablakkeretem
a hőség nehéz leple alól
lassú oldalvással kikekecmergek
az ébredéstől az álom
nehéz perceket lop el.

Hipertonia

Fáradt rossz inaimban a vér
kergülten evickél
mintegy kiutat keresve
dübörög az érnek falán
bár a szövetgöngyöleg feslett
tartani kész, s nem ereszt.

2022. VIII. 23.

Kánikula

Nem morog már rég az ég
Világunkból az ösztön tűnik el
S nem csak az ember
De ég s a föld is nem soká
e változástól szenved

Nyár utó

Elért a nyár
S nem vedlenek már
Vörös ingú pirkadatban
Többé a nyárfák

Opálszín köntösét az út
Levedli oly hamar
Aranytömbje bomlik
Majd sárgán elhasal

2022. V. 16.

Vajon hol a bokor

Vajon hol a bokor mely
nyugalmat ad
s a ráboruló
otthont idéző hársfaág?

Hogy hittük egykoron
a csalfa hold szavát
mire az kerek arcára
gúnymosolyt fabrikált
Köröttem minden bokor
lobját rég elhullatta már
csalárd holdkarimában lámpásra
csupán a betyár talál

2022. VI. 13.

Előérzet

Félreverték a harangot
tüzet jelez- mondják
de én halálra gyanakszok
Idejét tölti a nap
itt a déli oldalon
ropog a rácsos ablakon
Szüntelen a nappalok hanyatlása
forgás az öröklétbe
a miértek miértje
kérődzik bennem

Cím nélkül

Mélyen gyújtottam fáklyát
Lelkemnek melegül
ki fényéhez szeretne
kérdés nélkül odagyúl

Novemberi kép

Vörös ködpalástnak íve mögül
pára hull alá
sárgán táncol egy falevél
majd testét
önként süppesztí sárba

Ajtó

Sejtelmes titkok
kupacokba gyűlve rejtőznek
a függönyráncok néma táncát sejtető
padlónyomokon árnyékok
fulladnak egymásba
s szállnak egyesével
ahogy a szellő napsugárral szökken
Kulcslyukon figyelem
fafalnak tapasztom fülem
Belépni merjek- e?

Testemet vetkezem

Napnak aranypalástja
lomha sárba simul
ékes barázdát húz a földbe
markos őszkarom
s kék égbolt szegletét
kendőzi hirtelen
a nyár lengé fátyla libben
szabad utat ad az elmúlásnak
testemet vetkezem

Átváltozás

Vászonra szórja a kéz
léleknek minden húsát
s izzó melegét
egy másik világnak küszöbén
ott, hol az ajtó az Otthonra nyílik
alkot a szellem s a kar
csitul minden kinti zaj
csak a kép van és az Isten
s a színek között nyüzsgő élet
Köztem s köztük csak a csend
mi összeköt a Mindennel

Egy kirobbanó fájdalom

Vérvörös iramában a káosz
önkéntelen formákba fullad
és megtörik
szerveződni kezd s
alkot a rendező elv
lúktet a nehéz szín tovább
dübörögve mardos kételyt
s rángatja karcsú derekát
fekete massa a szapora csík
Zsibongás, mindhiába:
a csönd örök vasököl
a csíkot apró pontba rántja

Gyermekkor

a kiszökő tejfogak tövébe
huncut kacaj simul
porcelán arcod íve alá
csorduló mosoly -cukormáz
eperszín ajkak peremén
a pír könnyű táncot jár

Haldokló állatvilág

csordába verődő vércseppek
táncán tűnődve
kihülő élet teteme mellett
még mindig örök talány
hogyan az egymás szívébe szúrt
szilánkok helyett
miért nem ültetünk inkább fát

Rejtőzködés

Zöld repkény szaladgál a falon
óvó indák rejtik
fürkésző tekintetek elől
Szemhéjamba bújtatom a fényt
pilláim lesütöm
az anyaföldnek hús keblére költözöm
indaházak falai közt
magányomban
mégsem vagyok egyedül

Tükör

Hol leled meg a tükröt,
melyben még akkor is
tisztán látod arcodat
ha konok ujjával a fagy
barázdáin sebezni igyekezel?

Pest

Pest,
hányszor vágytam onnan haza
s kutattam a Tokaji hegy
kopasz búbját
távolból felsejleni

Pest

zegzugos utak fulladtak
végtelen házfalakba melyek
az égbe csimpaszkodnak
akár egy bástyafal
mi útjában áll a Napnak

Pest

pocsolyaszín galambtollak
madár sehol
vagy csak a dolgát végezni jött
s tovaszállt
nincs itt semmi élet
művirágkoszorúk a Négytigrisben

Pest

nyüzsgő halott forgatag
piszkos kavalkád
egymásnak feszülő megannyi váll
üres tekintetek

Pest

Magány
épület- és emberromok
örökös honvágy
s ürülékszag

2023. XII. 18.

Nem egyszerű

Csőkevénye van
remény hajtja mégis
törekedni égbolt felé
kinyújtva nyakát
mindcsak egyenesítené
Hátha fent a kékben
egy kéz eléri mely tán
magányát elsimítná
Törzséből ezerfelé
nyúlnak hát karjai
görcsbe rándult testtel
szomszéd vállat kutatni kész

Buka László fotója nyomán

2025.III. 7.

<http://www.civisporta.hu>

civisporta@gmail.com

